

DEMOKRACIJA

SOCIJALISTIČNA REVUIJA

Trst in Slovenci.

VSEBINA: Uvodnik. — Rudolf Golouh: K vprašanju o zatiranih narodih in o internacijonalni. — Outlaw: Trst. —: Trst in slovenska dežela. — Dr. J. Ferfolja: Italijani in Jugoslovani v Primorju. —: Trst in Italija, Abditus: Razredni boj in prirodno pravo. — Peter Jug: Socijalizem in samoodločba narodov. — Igo Gruden: Memento . . . — Ferdo Kozak: Naša narodnost. — Anton Loboda: K naši gospodarsko-politični perspektivi. — I. Hajšman, Praga: Iz češkega socijalističnega gibanja. — M. Rule: Jurij Valentinovič Plehanov. — Igo Gruden: Schopenhauer. — Pregled: Politika. — Socijalizem. — Komunalna politika. — Kultura. — Pedagogika. — Leposlovje.

Ženstvo! — Ravnokar je izšel propagandni spis

„Demokratizem in ženstvo“

ki mu je avtorica Alojzija Štebi. Cena K 1, po pošti K 1.20. Deset izvodov skupaj K 9. Ako se naroči nad 20 izvodov 20% popusta. Naroča se pri našem upravništvu, dobi se tudi po knjigarnah. **Veleaktualen spis, zlasti za slovensko ženstvo!**

Delniška glavnica K 10,000.000. Rezervni fondí okroglo K 2,000.000.

Ljubljanska kreditna banka

v Ljubljani.

Podružnice v Splitu, Celovcu, Trstu, Sarajevu, Gorici (sedaj v Ljubljani) in Celju.

Sprejema vloge na knjižice in tekoči račun proti ugodnemu obrestovanju. Kupuje in prodaja vse vrste vrednostnih papirjev, financira erarične : dobave in dovoljuje aprovizijske kredite. :

Poslovalnica c. kr. avstr. razredne loterije.

Za uredništvo je odgovorna Štebi Alojzija. — Uredništvo in upravnništvo je v Ljubljani, Kolodvorska ulica št. 5.

Lastnina in založba „Slovenske Socijalne Matice“ v Ljubljani, r. z. z o. z. Tiska „Zvezna tiskarna“ v Ljubljani.

V Ljubljani, 15. julija 1918.

Z vso gotovostjo smo danes prepričani, da je bila svetovna vojna neizogibna: toliko odkritih in pritajenih nasprotstev se je bilo nagnetlo v teku desetletij med državami v medsebojni tekmi za svetovno nadvlado, temelječi na kapitalističnem zavojevanju in izkoriščanju, v tekmi, stremeči po udejetitvi imperijalističnih teženj, toliko besnega sovraštva je razjedalo razmerje med vladajočimi in obvladanimi narodi, da ni bilo iz tega življenja, ki ga je gnala, podžigala, zdvijala brezobzirna konkurenca, ki so ga venomer vznemirjala globoka plemenska nasprotstva med narodi — dostikrat stisnjene pod eno streho — drugega izhoda nego onega z ognjem in mečem. Pred našimi očmi se je razvijal ta proces, ki ga je napajal nikdar mirujoči tehnični napredek v industrijskem proizvodjanju, v izpopolnitvi prometnih sredstev, ki ga je naganjalo med drugim — morda doslej še premalo uvaževan razlog — nenasitljivo poželenje vseh slojev po razkošju in kar najbolj udobnem in brezdelnem življenju. Na eni strani je ustvarjal ta proces silna bogastva, na drugi strani pa je tiral proletarce med posameznimi narodi in proletarske narode, ki se v tem divjem plesu na noben način niso mogli dvigniti iz gospodarske in politične odvisnosti, v vedno hujšo bedo. Okolo zlatega teleta je hrnel bakanal razpaljenih strasti, v globeli izobčenih so se v onemogli jezi stiskale pesti, obe skupini pa sta z jadrnim korakom hitele nasproti pogubi, a med tem so po pisarnah vlad že razvrščali milijonske armade in so trosili diplomatje pod krinko „prijateljskih odnošajev“ še zadnje iskre za svetovni požar.

Vojna napoved za vojno napovedjo je zdramila človeštvo h globokemu razmišljanju o vzrokih in posledicah katastrofe, o vzročni zvezi med življenjem in stremljenjem posameznika in med življenjem in stremljenjem skupin, katerim pripada.

Vojna je blaznost — to je neomajna in pravilna sodba vsakogar, ki jo presoja zgolj s svojega, subjektivnega stališča. Toda če gleda na to blaznost kakor del one celote, ki je bila tudi gonilna sila — če še tako neznatna — vseobčega življenja, če premotri vojne vzroke z vidika svetovnega kapitalističnega stremljenja, s stališča narodov, katerim so odrekli številno jačji narodi pravico do samosvojega življenja, tedaj ugotovi s trpko resnobo, da je bila pot v morje krvi, v peklo trpljenja neizogibna. Ti dve tako zelo nasprotujoči si resnici sta grozni, mislečega človeka pretreseta do dna duše in razgrinjata z jarko svetlobo prepad med življenjem in hotenjem posameznika in med stremljenjem socijalnih skupin in narodov, katerim pripada posameznik.

Kaotične socijalne razmere predvojnega življenja so omogočile, da je dvignila neznatna manjšina sama sebe na malikovalski oltar, manjšina, ki je držala v svojih rokah vse niti svetovnega gospodarstva, ki si je znala podjarmiti ogromen del večine, ki je predrzno prezirala vse božje in človeške zakone pravice in poznala ter negovala edinole zakon nasilne moči. Obvladanje svetovnega gospodarstva in armade gospodarsko in politično zatiranih je neprestano jačilo moč manjšine. Zavestno je gnala

ta manjšina množice ljudstva, od katerih je bil pač precejšen del že tako prosvitljen, da je vsaj slutil za ves človeški razvoj in napredek neizmerno usodepolne in strahotne učinke vojne, v pogubo. Manjšini je bilo premalo, da bi gospodarila le nad zemljo in njenimi zakladi, premajhna jej je bila še armada živih strojev. Njen pohlep ni segal le po novi zemlji, iz katere bi pričarali industrija in trgovina sveže milijarde, postati je hotela tudi neomejen gospodar nad rodovi, ki so prebivali na teh bogatih zemljah. In tako je vznetila gospodstvaželjnost manjšine, med katero je naraščala z vsakim letom bolj divja konkurenca za plen, še nov odpor, odpor onih narodov, ki so živeli stoletja v gospodarski, kulturni in politični odvisnosti in ki jih je hotel kapitalistični moloh pogoltniti za svoje umazane interese, a ki so vedno jasnejše spoznavali, da imajo tudi sami pravico do gospodstva, do samostojnega življenja.

Tragični zapletljaji so pretresali ob izbruhu vojne, pretresajo ves čas tega silnega požara zatirane posameznike, v suženjske verige vkovane skupine. Vojna je nesmisel, je bogokletna pregreha, je umor in samomor — tako je sklepal ubogi Lazar, ki je pobiral vse svoje žive dni drobtine z miz bogatinov, z onih miz, ki jih je stesal sam, na katerih so se razkošno vrstile jedi in pijače, plodovi njegove pridnosti. In vendar! Ukazali so ti, da se izpremeni iz ponižnega služabnika še v hrabrega čuvarja teh obloženih miz, veš, da je ta ukaz največja krivica, a kljub temu ga izpolniš, ga izpolnuješ že štiri dolga leta. Ubili so ti voljo, zato si bil ponižen služabnik, si hraber čuvar. In suženjske verige zatiranih skupin so takrat pred štirimi leti zazvenele, a odpadle niso, še zrahljale se niso, le krepkejše so jih stisnili zatiralci. Skupine so zajecale ob onem trenutku, vedoč, da bodo udarci proti sovražniku zasekali tudi njim globoke rane.

Polagoma prihaja spoznanje, prihaja razrešitev konfliktov, postaja jasno v mislih in srcih. Miljonske žrtve so bile potrebne, da se je prerilo spoznanje o prestani krivici, da se je razodela vsem resnica o delu in plačilu, o gospodarjih in hlapcih. Saj smo tudi v predvojni dobi slišali vnete propovednike pravice in pravičnosti; slišali smo jih, morda smo jim celo pritrjevali, a v kri in meso nam niso prešle njihove besede. Opomine pacifistov, naj se streznijo vlade, zaščitnice kapitalističnega razreda, naj si uredi narodi medsebojno življenje po zakonih strpnosti in ljubezni, je pogoltnil oglušujoči zasmeh bogastva željnih razredov, od svoje moči pijanih narodov. Ostri protimilitaristični nastopi mednarodne socijalne demokracije so ostali le dnevni dogodki, trajnega, zavestnega odpora niso zanetili niti med izkoriščanimi masami, kaj šele med udobno živečo buržoazijo. Da bi bili rodili vsi ti opomini in nastopi sadove, bi moral biti predpogoj, da bi bil prav vsak posameznik moralno in etično na najvišji stopinji, zavedajoč se odgovornosti kakor del celote. Kako dolga je še pot do take višine mišljenja in tudi udejstvovanja? Strahote vojne nas brezpogojno silijo, da nastopimo to pot, pa naj bo še tako strma in trnjeva. Od zdolaj gor mora priti ona sila, ki bo dvigala človeštvo iz brezdna samopašnosti, iz ljudstva se mora razširjati evangelij bratstva in pravičnosti.

Spoznanje krivic, nezasluzeno trpljenje je ustvarilo med vojno dejanja, ki so v tem od krvi, gneva in besa nasičenem ozračju učinkovala tako, kakor učinkuje hladneče zdravilo na bolnika, zmedenega od prikazov vročice. Ko je bilo oznanjeno vsem zatiranim geslo o samoodločevanju, ni bilo to geslo prazna beseda, temveč je bila ta beseda že dejanje, ki je spravilo politično delo nesvobodnih na eno pot in jim je ustvarilo en cilj. Izvedeno samoodločevanje bo temelj, iz katerega bo vzkliko po vojni novo življenje na gospodarskem, kulturnem in političnem polju, ker bo vrnilo narodom in posameznikom zavest o svetosti človeškega dostojanstva, ki ga je treba spoštovati

pri najnižjem in najvišjem, ker bo izhodišče za uresničenje vseh nadaljnih demokratičnih zahtev, ki bodo odpravila privilegije močnejših.

Ko stopamo v peto leto vojne, se zaveda naš troimeni narod, da je samoodločevanje njegova rešitev in da mu prinese vsestransko svobodo. Samoodločevanje pomenja za nas biti ali ne biti. a. š.

Trst in Slovenci.¹

Rudolf Golouh;

K vprašanju o zatiranih narodih in o internacijali.

Razpravljajmo torej o tem, razpravljajmo brez strasti, uvažujoč vse okolnosti, stopimo pri tem pogumno k izvoru problema samega in naj pridejo do besede brez predsodkov hladni razum in logika, zgodovina in dejstva.

Kajti, če hočemo razumeti problem narodnih bojov in stališče, ki ga morajo zavzeti socijalistične stranke nasproti njim, moramo pač prestopiti ozke meje manj ali bolj živahnega borjenja o praških manifestacijah in o narodnih stremljenjih Jugoslovancev, da moremo naskočiti junaško ves težki problem zatiranih narodov in dela, ki ga bi mogla izvršiti internacijala zanje.

Zagrabimo torej — kakor se pravi navadno — bika za roge in lotimo se odločno dokazovanja, govoreč glasno in svobodno, tudi če bi nas pri tem izzvižgali ali makari kamenjali.

Tuma pravi v najzanimivejšem delu svojega članka, da „pride odrešenje narodov z odrešenjem človeka“. Evo ti dokaza. Popolnoma soglašam s to izjavo, če se z njo namerava popolno, čisto socijalno in narodno odrešenje narodov. Toda vprašam se: In med tem? Vem, da mi Tuma odgovori na to točko: Med tem pripravljajmo z vsemi svojimi močmi novo internacijalo, združujmo proletarske vrste za odrešenje. Kako se pride k političnemu, socijalnemu in gospodarskemu odrešenju? Ali je to rezultat volje in moči kake stranke ali ne morda rezultat različnih, mnogolikih bojov in izprememb na vsakem bojišču? In med tem, ko se razvijajo te bitke in zoré te izpremembe, kaj naj se stori na naši strani? Ali naj se kristaliziramo v čakanju in ekskluzivizmu in puščamo pri tem, da drugi zmonopolizirajo gibanja, ki vstajajo neprestano z visokega morja vseh nepremagljivih sil napredka in socijalnega razvoja: od ponižanih in sužnih mas, vroče hrepenečih po luči in svobodi?

Tuma smatra, da se mora rešitev najvažnejših problemov, in sicer takih, ki so v največjo oviro hitrejšemu razširjanju naših idej, zapostaviti na čas, ko se uresniči socijalistični ideal. Soglašam, če bi socijalistične stranke v ogromnem kipečem kotlu te nesrečne vojne imele v resnici odločilno moč. Pa pogledjmo malo naokolo. . . Ali moremo govoriti danes nemirnim masam, ki iščejo izhoda, čeprav morda potom narodnega odrešenja, o socijalizmu osvoboditelju in o revoluciji rešiteljici, dočim se

¹ Ker se je razvnela v zadnjem času živahna razprava v slovenskem in italijanskem dnevnem časopisju o vprašanju, kateri narod da ima pravico do Trsta in zakaj, smo naprosili nekatere naše sotrudnike, da izpregovore o tem tako važnem vprašanju. S tem, kar je v tej številki „Demokracije“ povedano o Trstu, pa nikakor ne smatramo, da je to vprašanje obdelano že vsestransko. Zato želimo, da bi se oglašil še marsikdo k tej razpravi. — Golouhov članek, ki je izšel prvotno v 870. številki „Lavoratora“, prinašamo zato kot uvod k poglavju „Trst in Slovenci“, ker smatramo ta članek za idejno podlago k vprašanju, kateri narod da ima pravico do Trsta, čeprav se ta članek neposredno ne peča s problemom Trsta z ozirom na njegovo gospodarsko in kulturno-politično važnost za nas. — Uredništvo.

ravno gotove socijalistične skupine v Nemčiji in Franciji odtujujejo in je internacijonala danes še daleč? Ali moremo čakati, da široke mase zatiranih narodov, ki so bile doslej navajene računati edino le na lastno moč, zapuste svojo bojno polje samo zato, ker bomo pred njihovimi očmi plapolali z zastavo tiste internacijonalne borbe, od katere so se ravno odvrnile te socijalistične skupine?

Ozrimo se še malo po tej poti. Ali misli morda Tuma, da stremljenja narodov po svobodi in neodvisnosti vstajajo edino s pomočjo nacionalističnih agitacij? Ali se je Italija zedinila le zato, ker sta to hotela liberalec Cavour in republikanec Mazzini, in ne zato, ker je to hotel narod sam, ki je videl v narodnem vstajenju prvi pogoj za vsak nadaljnji napredek?

Stavljam to vprašanje, ker se morajo narodna gibanja razumeti tako, kakršna so v resnici, kot naraven produkt gotove dobe in ne kot delo političnih mešetarjev ali legendarnih londonskih konferenc.

In dovoljujem si trditi — če je že potrebna rebelična vzgoja mas, da je možna revolucija, kakršno hoče Tuma — da se revolucionarni duh poraja in vtrjuje ravno z borbami, ki jih mase morajo zdržati, da si pribore kolikor največ prostosti in največ pravic, ki jih ob sedanjem času in v okoliščinah, v katerih se nahajajo, smatrajo za prvi korak na poti do drugih, večjih, globljih, in če hočete, plodovitejših pridobitev.

Narod, ki je postal svoboden po lastni volji in s svojimi lastnimi borbami, bo za prekucuško delo socijalizma bolj aktivna moč, bolj goreča masa, kakor more biti suženjski narod, ki se še ni niti zbudil do zavesti lastne narodne individualnosti. Socijalizem je ravno najbolj napredoval med narodno svobodnimi narodi, kjer je socijalna diferenciacija zato tudi očitnejša. Kjer je narod narodnostno zaslužjen, uživa tudi socijalno manj pravice in je manj sposoben, da bi razumeval in sprejemal doktrine socijalizma in socijalnega odrešenja. To dokazuje z vso jasnostjo zgodovina socijalističnega gibanja, njegovih bojov in njegovih napredkov.

In, ali nas končno ni učil Karl Marx sam, da je dolžnost socijalističnega gibanja, privzeti si v pomoč vse tiste ideje, čeprav so izšle iz buržoazije, ki morejo spraviti za korak dalje socijalni razvoj, nas morejo izvleči iz situacije, ki je škodljiva za vse, in še pred vsem za delavski razred. To je bil vzrok, ki ga je prisilil, da je svoječasno podpiral liberalno meščanstvo Nemčije v njegovem boju proti vladajoči birokraciji. In pripomniti je tudi, da more gibanje narodov postati tem bolj koristno delavskemu razredu, čim bolj se bo pri njem čutil socijalni vpliv skrajnih strank. S tem nam je načrtana naša pot. Socijalistična stranka ne more, ne sme biti ekskluzivistična stranka. Če hočemo ostati v resnici vzgojevalna in delovna sila v življenju narodov in držav, in če hočemo biti v resnici koristni svojemu narodu, moramo biti prisotni in aktivni ob vseh prilikah in v vseh zgodovinskih bojih. Socijalizem obsega vse probleme življenja, za vse nudi najboljšo rešitev, če se tudi še ne more uresničiti v vsem svojem obsegu. Pa zato ne smemo stopiti na stran in dopustiti, da store vse drugi.

Do tu smo v soglasju, mi boste dejali, toda za to se še ni treba zmešati z meščanskimi strankami. Počasi, prijatelji! Danes — govorimo sedaj o nas — je jugoslovanska socijalistična stranka vsa, brez razlike nazorov — vštveši Tumo, če se ne motim — za uresničenje majniške deklaracije, to se pravi za združitev jugoslovanskih narodov v eno demokratično državo. Tudi bi to ne moglo biti drugače, ker je misel, združiti tri jugoslovanske narode, živa že skoraj celo stoletje — da bi popravili skoraj tisočletno krivico, odvetn. Tuma! — ker je stara naša zahteva, kateri se ne moremo odpovedati samo zato, ker jo skušajo danes uresničiti „meščanske“ stranke. Zakaj bi se sedaj to, kar se govori na naših shodih, v naših časopisih, ne smelo govoriti tudi

na shodih, ki jih sklicujejo druge stranke, da bo narod vedel, da smo v tem poslednjem stremjenju — samo v tem — vsi edini, ker vidimo v vstajenju naroda temeljno podlago za večjo, hitrejšo evolucijo kot skupina in kot delavski razred? Če se to imenuje mešati se z buržoazijo, kaj naj bi se potem reklo o „scheidemannizmu“ raznih dežel to- in onostran front, ki dovoljuje vojne kredite tudi potem, ko sta se razbili ruska in finska revolucija, ki bi bile morda mogle prinesiti svetu to, kar imenuje Tuma „odrešenje človeka in narodov“ . . .

Toda ne glede na to je več trenutkov v zgodovini, ko se pri kaki najvišji zahtevi narodov srečajo vse stranke na isti poti, čeprav jih vodijo pri uresničenju te zahteve različne želje, morda diametralno nasprotno.

In ne pozabimo slednjič, ko presojamo narodnostne borbe narodov, da imajo kot aktivne činitelje, ki jih posvečuje in napravlja nepremagljive: žrtvovanje njihovih pripadnikov, neštnevilne legije pregnancev. In mi, ki smo vsi sinovi ideje, ki je imela prvi pečat zmage v mučeništvu naših apostolov in naših učiteljev, vemo iz izkušnje, kako ideja, ki je bila preizkušena v svetem ognju žrtvovanja, izhaja iz njega tudi ojeklenela. . . .

*

Udeležba italijanskih sodrugov pri praških manifestacijah bi ne imela iz zgoraj navedenih razlogov v nobenem pogledu kaj kompromitujočega za strankino stališče. Če je naloga socijalistične stranke, da povzdiguje svoj čuječi in krepki glas za zahteve pravice — odkoderkoli se oglase — ali se vzdigne protest proti krivici, se ne bi mogla tolmačiti udeležba italijanskih sodrugov pri tej manifestaciji kot udeležba pri nacionalističnem šovinizmu; toliko manj še, če bi prinašali pozdrav od italijanskih socijalistov češkemu socijalistom in češkemu narodu. Oni bi mogli poleg tega bolje nego kdo drugi opomniti sodruge na dolžnost, da najdejo pot za združenje internacionale v državi. Če bi se mogel zbuditi sum, da bi s svojim prihodom odobraval čiški nacionalizem, bi se moglo sumiti isto — v drugem smislu, če bi ne šli tje. Pravilno pripominja sodrug Puecher v svojem zadnjem članku, da ima namen oddaljivati se od borb, ki jih imajo prestati drugi za svoje pravice, to veliko zlo, da nas smatrajo za nakionjene tisti politiki, katero vsi brez razločka smatramo za pogubno narodom in delavskim razredom.

Ena izmed napak socijalistične politike na narodnem polju je ta, da ni hotela ali mogla nikdar noža zasadi do dna. Socijalistična stranka je izvršila na narodnem polju veliko, nikdar dovolj pojmovano in ocenjeno delo sprave in solidarne vzgoje mas; to je ena najlepših strani njene delovne knjige; škoda, da glede praktične in realne rešitve narodnostnih problemov ni mogla prodreti do dna. Brnski program, ki ni mogel ostati drugo kakor program, je vse, kar se je izvršilo v praksi. Na polju praktične rešitve je naše delo ostalo jalovo. Vender se Tuma zelo moti, ko pravi, da so ravno težke narodne razmere, posebno v naših deželah, dokaz, da je nemogoče rešiti pri sedanjem socijalnem redu narodnostni program na način, da bi ta ali ona rešitev ne bila v škodo temu ali onemu izmed narodov, ki žive skupno. Jaz mislim, da je položaj pri nas splošno tak, kakršen je povsodi, kjer mejita dva naroda in prehajata drug v drugega. In če so se našle ugodne rešitve drugod, zakaj bi se ne našle tudi pri nas? Ali bi ne bilo bolj logično reči, da je ravno pri nas rešitev narodnostnega problema mogoča le z načeli, ki smo jih mi vedno zagovarjali s svobodnim sporazumom in vzajemnostjo. Italijani teh dežel imajo polno pravico na svoj narodni obstoj in nihče ne krati njihovih pravic.

Na drugi strani pa oni ne smejo biti v oviro svobodi drugega naroda, morajo

nasprotno iskati z njimi kompromisa, sporazuma. Rešitev, ki varuje interese obeh, je možna, mora biti možna.

Zaključujem: Pregovarjati narode, da se odpovedo svoji narodni svobodi, preden se uresniči socializem, je političen nesmisel, ki ima zraven še to „nepriličnost“, da maskira z revolucionarizmom taktiko, ki znači v sedanji dobi oportunistem.

V eni sami točki ima Tuma prav: tam, kjer vabi delavce, da strnejo pogumno svoje vrste, da zopet sklenejo ude za neizogibne bodoče bitke. Da, to je potrebno, to se mora zgoditi, ker polno in popolno odrešenje pride, toda preko tisoč težkih bitk, preko tisoč porazov in tisoč zmag.

V tem smo vsi edini!

Outlaw:

Trst.

O Trstu je bila napisana zadnje čase cela literatura, ako zasluži vse, o tem predmetu napisano, to spoštovanja vredno označbo. Slišali smo avstrofilske, nemško-kolonizatorične, hrvaške, slovenske in italijanske glasove; vse polno brošur in pamfletov preplavlja knjižni trg; končno je prišlo še do ostre polemike med italijanskimi socialisti — katerim se je pridružil tudi dr. Tuma — in tržaškimi Slovenci. Vse, kar je bilo napisano, se izgublja v temne gozdove slepomišljenja in le komplicira vprašanje. A vendar je problem o Trstu zelo jasen in enostaven, samo da se ga premotri povsem nepristransko.

Da se tudi „mladini“ ustavimo pri tem poglavju, je naravno, saj je to vprašanje res preživo za naše jugoslovanske težnje. Govoriti hočem o tem predmetu jasno in kratko, kakor odgovarja jasnemu problemu in čisti resnici.

Ni mesta, ni kraja v monarhiji, o katerem bi bila bodočnost, odvisna od vojnih dogodkov, tako na dlani, kakor ona Trsta. Ostane Trst še nadalje Avstriji, oziroma gospodarskemu ozemlju jugoslovanskih narodov ali avstrijsko-alpskemu ozemlju, ali obema obenem, potem je Trstu zajamčeno življenje nele v enako ugodni poziciji kakor do danes, nego v še ugodnejši, kakor odgovarja zdravemu in naravnemu procvitu svetovne luke. Pripade pa Trst na katerikoli način ententi, potem je ta luka prvič za nas Slovence izgubljena, in drugič izgine Trst kot svetovna luka za vedno iz vsake kalkulacije. V tem primeru bi postal Trst žrtev imperijalističnih stremeljenj Italije, ki je že dovolj jasno govorila, da zahteva tržaško ozemlje za se. Ne gradimo na današnje prijazne besede Italije napram Jugoslaviji, nenaravne so in izvirajo le iz spekulativnosti. Italija je od nekdanj z zavistjo opazovala lepi razvoj tržaške luke, in bi Trstu v istem trenutku, ko jej pripade v last, prerezala življenjsko nit. V najugodnejšem primeru bi predstavljal Trst prevozno luko za manjši del industrijalnega eksporta Italije na Balkan; večji del bi našel svojo pot preko Metkoviča ali Valone.

O življenjski sposobnosti in vrednosti Trsta — kot svetovne luke — moremo torej govoriti le tedaj, ako ostane Trstu tudi po vojni še gospodarska možnost, koncentrirati v svoji luki večji del vsega uvoza in izvoza širnega zaledja, drugače izgubi vsako možnost za obstoj. To je tako naravna in vsakemu razumljiva resnica, da je ni potreba okrepiti z dokazi. Le če ostanejo Trstu vrata zaledja odprta na stežaj, bo rastel in se razvijal.

Dejstvo je, da je v interesu Trsta kakor v interesu narodno-gospodarskega življenja monarhije in jugoslovanskega ozemlja, ki gravitira s svojim osamosvojenjem na ta košček svoje grude, da ostane tržaška luka prosto in široko odprta, kajti ona je naravno izhodišče za vso industrijo in trgovino monarhije. Tudi ta se more razvijati

ekonomično le tedaj, če jej ostane Trst vrata v svet, kajti zanjo so vse druge luke le neekonomični eksperiment in mogočna zapreka industrijskega in trgovinskega razvoja, ker ima do danes edino le Trst dobre prometne zveze z zaledjem.

Drugo dejstvo — ki pa navidezno nasprotuje prvemu — obstoji v naši naravni in življenjski zahtevi, da je Trst integrirajoči del jugoslovanskega ozemlja in da mora ostati integrirajoči del jugoslovanske države. Kakor nam je ta država nepojmljiva brez Ljubljane in Zagreba — „našega srca“ — tako nam je jugoslovanska država nerazumljiva in nemogoča brez Trsta — „brez naših pljuč“ —.

Vsled te zahteve nastali hrup in vrišč tržaških Italijanov ima svoje nagibe v privatnih interesih tega prebivalstva, ki ima od luke dobro zagotovljeno eksistenco. Ta odpor ne izvira torej ne iz narodne ali iz kake druge globočje, splošne potrebe. Splošna narodna potreba je Trst le za narode v zaledju, a to ni italijanski, nego le slovenski in hrvaški narod, poleg narodov severno od nas.

Posebno nam Slovencem ni treba hoditi do mesta Trsta, da bi spoznali naravno pripadnost Trsta k našemu telesu, da bi spoznali, kako resnično in brezdvomno je potreben Trst za življenje našega naroda. Samo da krenemo v skladišča našega železničnega omrežja, povsod nam kaže nakopičeno blago eno smer: Trst. Vprašajmo naše opustošene gozdove, kam je izginilo njihovo bogastvo: Trst. Kam produkti naše nekdanje in sedanje železne industrije: preko Trsta v daljni Orijent. Kam naša dekleta, naši fantje, kadar jih vznemirja hrepenenje po širnem svetu: Trst, ali preko Trsta dalje. To so faktorji današnjega in bodočega narodno-gospodarskega razvoja slovenskega zaledja. Tudi v preteklosti je bilo tako. Še danes stoje ob cesarski cesti od Ljubljane preko Vrhnike dalje do Trsta mogočne, dolge stavbe, nekdanji hlevi te tako živahne prometne žile, postaje mogočnih transportov iz naših rezervoarjev do Trsta. Vprašajte starce teh krajev, te žive spomine na ono predželezniško dobo, ako se zavedajo velikega pomena Trsta za naše narodno-gospodarsko življenje.

Spričo tega spoznavanja vpraša vsakdo nehote, zakaj nismo mogli mesta samega do danes osvojiti. Zakaj je postal Trst, ki nima italijanskega zaledja, tako trdno gospodarsko in narodno v italijanskih rokah. Odgovor na to vprašanje leži na dlani. To je zakrivila prvič naša tesnosrčna politična orijentacija, ki je v preteklosti preprečevala vsako narodno ujedinjenje in vsak narodno-zavestni razmah, in drugič naša narodno-gospodarska neokretnost. Seveda smo morali v tem neenakem boju podleči živahnemu in mogočnemu konkurentu, ki je s polnimi rokami zajemal iz finančnih in nacionalnih zakladov Italije.

Resnica je, da Trst narodno in gospodarsko ni v naši oblasti, in resnica je, da zahteva narodno-gospodarska eksistenca jugoslovanskega ujedinjenja Trst za se, ker ji brez njega ni življenja. Pripadnost Trsta k Jugoslaviji pa vsebuje za Trst veliko nevarnost.

Jugoslovanska država sama ne bi mogla preživljati te veleluke iz svojih zakladnic. Njena gospodarska produktivnost bi bila premalenkostna, da bi potrebovala tako mogočnih pljuč, in naravna posledica bi bila, da bi Trst — zajemajoč le iz tega narodno-gospodarskega ozemlja začel hirati in da bi izgubil veljavo svetovne luke. Kljub temu smo pa brez vsega šovinizma uverjeni, da je Trst del naše grude, da je Trst organ našega telesa in da nam je brez Trsta nemogoče živeti. To drugo dejstvo pa nasprotuje deloma prvemu — razvojni možnosti Trsta — in vendar moramo spraviti obe nasprotstvi v sklad, ker hočemo, da se Trst tudi v bodočnosti kot naša luka kar najmogočnejše razvija in ker se ne moremo in se ne bomo nikdar odrekli tej splošno narodni potrebi in zahtevi po Trstu. Kje je toraj rešitev tega navidezno težavnega vprašanja? Kako naj zadostimo svoji potrebi, da bo rešitev za oba dela sprejemljiva in na zdravem temelju?

Pravična in za oba interesenta — Trst in jugoslovanski narod — sprejemljiva rešitev je:

- 1.) medsebojni sporazum vseh prizadetih narodov in
- 2.) popolna svoboda tržaške luke.

Narodi, ki prihajajo pri tej pogodbi v poštev, so v prvi vrsti Italijani, kot še faktični gospodarji mesta, Nemci in Čehi kot glavni interesenti vsega uvoza in izvoza te svetovne luke. Akoravno so Nemci in Italijani danes naši neprijatelji, misliti moramo brez vseh predsodkov na to, da bo nemški narod naš sosed, na katerega bomo vsak dan in vsestransko navezani, in računati moramo dalje z gotovostjo, da potisnemo Italijane v Trstu v doglednem času iz današnje večine v manjšino. Naš načrt bomo le tedaj ugodno rešili, ako se že sedaj sporazumemo z današnjo večino Trsta. Nič bi ne bilo usodnejše, kakor če bi pritirali Italijane z nasilnimi poizkusi že danes do najstrastnejšega odpora; tega ne bi nikdar pozabili in bi se zelo bridko maščevalo v bodočnosti.

Vojna je nas Slovence gospodarsko tako oslabil, da se bomo le težko in z največjimi napori ognili gospodarskemu polomu. Po vojni bo torej potrebno posvetiti vse naše moči v prvi vrsti gospodarski konsolidaciji in do te je najpravnejša pot: mir in prijateljstvo s sosedi in potom teh faktorjev, ugodne trgovinske pogodbe. Da ne bomo kupovali industrijskih izdelkov in sirovin, katerih ne izdelujemo sami in jih tudi v doglednem času ne bomo, v ententnih tržiščih, nego pri naših konkurenčno zmožnih najbližnjih sosedi, to je vsakemu, ki količkaj trezno in gospodarsko premotri naš položaj, razumljivo. Le šovinizem je v stanu, tako negospodarsko sklepati, da odbija vsako zvezo z našimi, danes nam neprijateljskimi sosedi.

Imeli bomo v mnogih ozirih neizmerno veliko potreb in zahtev za našo gospodarsko okrepitev, za katero bomo pa morali nuditi v nadomestilo polnovredne protivrednosti. In ravno Trst je nadvse važen kompenzacijski objekt pri dogovorih o ureditvi našega državnega osamosvojenja in ujedinjenja. Povsod, kamor krenemo, najdemo eno samo legalno in pravici odgovarjajočo pot, to je pot sporazuma, pot prijateljstva. In na tej poti leži tudi Trst; po tej poti rešimo sebi Trst in Trstu bodočnost.

Nam socialistom je pač opomin nepotreben, ker tega vprašanja ne moremo drugače rešiti, kakor v socialističnem duhu in to je ravno medsebojno sporazumljenje. Opomin velja le onim buržoaznim strankam, katere še danes, v tako resnem času, skušajo to vprašanje rešiti na nek nasilni način.

Trst je po svoji zemljepisni legi naravna pomorska luka za vse gospodarsko ozemlje, ki tvori danes avstrijsko monarhijo. Naj se izpremeni sestava te državne skupine kakor hoče, naj se razdeli ta enota na več samostojnih delov ali ostane še dalje v celoti, gospodarsko težišče ostane neizpremenjeno. Transportna smernica za vse produkte tega ozemlja ostane i nadalje preko Trsta v Orijent in dovoz najpotrebnejših sirovin bo še nadalje preko Sredozemskega morja v Trst.

Gospodarsko ozemlje, ki pripada danes še monarhiji, ima torej nekako prirodno pravico, da zahteva za Trst svobodo; obratno pa zahteva razvojna možnost Trsta, da se more vsestransko raztegniti po kolikor mogoče širnem zaledju. Ako postane Trst z osamosvojenjem in ujedinjenjem jugoslovanskega naroda v vseh ozirih odvisna luka jugoslovanske države, torej ako bo njegova priklopitev politično, gospodarsko in državno enaka prikloplitvi vseh drugih pokrajin in mest, otežimo s tem prosti dovoz in izvoz sosednemu ozemlju. To popolno utelesenje v jugoslovansko državo oklene Trst z neznosnim oklepom in mu oteži svobodni razmah.

Ni drugega izhoda, kakor da se Trstu zajamči najširša samostojnost, popolna svoboda v vseh zadevah njegove luke. Vse, kar stremi po železnici proti Trstu, da se

tam natovori na ladje, vse, kar hiti po morju v Trst, da preko te luke zalaga širno zaledje, spada v svobodno območje tržaške luke. Ves ta blagovni promet ne sme najti nikakih ovir na daljnem potu preko jugoslovanske zemlje, obratno, deležno mora biti vseh le mogočih olajšav. Trst mora biti v vseh ozirih popolnoma prosta in svobodna luka, vsem narodom odprta, vsem narodom prosto torišče.

Ker je okolo Trsta samo slovansko prebivalstvo in ker je tedaj Trst v prvi vrsti gospodarsko središče slovanskega ozemlja, je naravno, da imamo nedvomno pravico do Trsta. Ta pravica nam ostane tudi tedaj, ako sami in prostovoljno, iz najglobočjih narodno-gospodarskih potreb proglasimo Trst za svobodno luko. Da moremo to storiti, je pa seveda predpogoj, da je Trst obenem organski del jugoslovanske države. Po potu sporazuma bo pripadel Trst k državni skupini jugoslovanskega ozemlja in po potu sporazuma bomo koncedirali vsem sosednim narodom svobodo tržaške luke.

* * *

Poleg državnega pripadništva Trsta je še govoriti o zelo važnem vprašanju, ki se tiče notranjega ustroja mesta, ožjega mestnega gospodarstva. Vprašanje je, je-li pričakovati, oziroma je-li v naši moči, da Trst tudi narodno, politično in gospodarsko osvojimo. Ali je v bližnji bodočnosti dosegljivo, da stopimo iz dosedanje manjšine do one prebivalske večine, ki nam zagotovi mestno gospodarstvo?

Ugodna rešitev tega vprašanja je deloma — kolikor se tiče narodne premoči — samo od naše splošne volje odvisna. Ravno sedaj, ko je odšla iz Trsta najradikalnejša italijanska struja, ko bo po vojni izpraznjeno marsikatero in obširno delovno polje, je vendar najnaravnejše, da obrnemo svoje poglede tja, kjer leži za nas Slovence najugodnejša razvojna možnost. Le od naše trdne volje je odvisno, da politično in narodno osvojimo Trst brez nasilja, potom mirne in naravne kolonizacije, po naravnem razvojnem zakonu s tem, da stremi bližnje prebivalstvo v svoje gospodarsko središče.

Da osvojimo Trst tudi gospodarsko, je seveda stvar naše moči. Gospodarsko smo napram italijanskemu in nemškemu kapitalu slabiči; na temelju današnjih socialnih razmer je skoraj nemogoče, da bi prišli v Trstu gospodarsko do nadmoči. V tem oziru nam ostaja torej le upanje v socialni preobrat, potom katerega bi mogli Trst tudi gospodarsko osvojiti. Do tega cilja je pa pot še dolga in težavna.

Za bližnjo bodočnost je torej naša življenjska naloga, da se v Trstu gospodarsko vsaj toliko okrepimo, da ustvarimo trdno zaslombo našemu kolonizatoričnemu delu. Naši delavci, ki krenejo v Trst, naj pridejo tamkaj do spoznanja, da je tudi naš kapital gospodarsko-tvorilne sposobnosti, da najde naš delavec ne le v italijanskem ali nemškem, nego tudi v domačem podjetju posla. Temu delu se mora posvetiti razpoložljivi narodni kapital, ker tu so naši najglobočji gospodarski interesi in naši največ obetajoči cilji.

Te naloge ne narekuje narodni šovinizem, v tem stremljenju ni nikakega nepravičnega zavojevanja, nego to zahteva gospodarsko življenje slovenskega zaledja. Življenjski predpogoji državnega osamosvojenja in ujedinjenja jugoslovanskih narodov zahtevajo, da se naši zemlji na stečaj odpro vrata, skozi katera moremo svobodno in zavestno stopati med druge narode. S čisto vestjo, z možato, krepko in vztrajno zavestjo moramo hoditi po tej poti, saj stopamo po lastni grudi, saj stegamo čiste roke le po svojih zakladih.

Ključ do Trsta mora biti v naših rokah, a pravico do njegove uporabe imajo vsi narodi, vsi naši sosedje. To je jasna in mogoča rešitev tega problema, to je ravna pot resnice, to je na vse strani pravična rešitev.

Trst in slovenska dežela.

Trst uspeva in propada s pomorsko trgovino. Trgovina je njegovo srce, ona ga preživlja, brez nje bi bil Trst brezpomembno obrežno mesto. Med vojno, ko je nehal prekmorski promet, je imel značaj nekdanj cvetočega, na smrt obsojenega mesta: prazna luka, dnevno sta mogoče priplula ali odplula en ali dva obrežna parnika, prazne zaloge, brezštevne železniške proge v luki preraščene s travo, hangarji in druge transportne priprave počivajo. Luka je izumrla in z njo tudi mesto. Promet z vozovi je skoro docela izginil, električni tramvaji se poredkokrat vidijo, trgovci, ki so svoje dni drveli za posli, so izginili iz mesta, ostalo je ubožno prebivalstvo, ki se počasi sprehaja po zapuščenih ulicah. Trst, nekdanj prava prisposoba navoroznega prometa, je zadobil med vojno lice tihega obmorskega šetališča. In vse to se je zgodilo, ker mu je odrezana življenjska žila, prekmorski promet. Taká usoda čaka z neodoljivo silo to nekdanj tako cvetočo luko, ako izostane pomorska trgovina. Po naravnih zakonih pa mora priti Trst zopet do veljave.

Katere dežele so zalagale tržaško luko z blagom, ki se je prekladalo s kopnega na ladje in obratno? Glasom statistike iz leta 1913.¹ se je po morju uvozilo in izvozilo iz Trsta sledeče blago:

Pomorski promet tržaške luke leta 1913.

B l a g o	Uvoz	Izvoz iz Trsta	Od tega prometa cenim, da je pripadlo na slovenske pokrajine (vštevši Primorje) v Trst	
	v 100 tonah		uvoz	izvoz
Kolonijalno blago	878	255	150	120
Južno sadje	1177	—	150	—
Sladkor	—	1957	—	—
Žito, moka, stročje itd.	1592	834	150	80
Sadje, zelenjava	1412	160	240	50
Pijače	387	360	200	200
Les, premog	8995	3118	3000	2500
Rude	3321	1036	3000	200
Mineralna olja	493	95	40	—
Lan, konoplja, bombaževina itd.	1440	399	700	—
Papir in blago iz njega	28	649	—	150
Steklo in blago iz njega	4	260	—	—
Izdelki iz kamna	517	82	100	50
Železo in blago iz njega	302	707	40	—
Kemične sirovine in kemikalije	407	130	20	—
Odpadki	358	221	50	60
Ostalo	1829	1104	130	90
Skupaj	23140	11357	7970	3500
		34497	11470	

¹ Österreichisches statistisches Handbuch, XXXIII. Jahrgang.

Zadnje leto pred vojno se je uvozilo po morju v Trst 2,314.000 ton blaga ter izvozilo 1,135.700. Važno je dejstvo, da je služil Trst v prvi vrsti kot importna luka; najvažniji importni predmet je bil premog, ki je prišel skoro docela iz Anglije. Druge večje uvozne postojanke so: ruda, žito, moka bombaževina ter južno sadje. Preko Trsta pa se je izvažalo v velikih množinah: les (po večini iz slovenskih krajev), sladkor in rude. Pretežna večina uvoznega blaga obstoja iz sirovin, izvoznega pa iz dodelanih industrijskih in obrtnih predmetov.

Za nas je mnogo večje važnosti pomorski promet slovenske dežele in Primorja. Kolikor sem mogel oceniti, se je uvozilo leta 1913. 797.000 ton blaga ter izvozilo 350.000: skupen promet je znašal tedaj 1,147.000 ton blaga. Participirali smo torej na uvozu 34%, na izvozu 29% ter na skupnem prometu okroglo 33%. Ugotovitev, da so bile naše pokrajine (vštevši celo Primorje) deležne ene tretjine vsega pomorskega prometa tržaške luke, je velike važnosti za naše dežele in še večje za Trst. Ako bi odpadlo ostalo trgovsko zaledje ter bi dobivala tržaška luka blago samo iz teh krajev za pomorski promet, bi padel dosedanji promet najmanj na eno tretjino. Ako bi prenehali škedenjski plavži, bi se zmanjšala ta tretjina na eno petino, tako da bi znašal skupen pomorski promet komaj 700.000 ton, namesto 3,449.700 ton. Trst bi postal iz dosedanje svetovne pomorske luke boljše obrežno pristanišče. Izgubil bi skoro popolnoma svojo veljavo kot prekmorska luka, v Trstu bi ostal le bližnji obrežni promet.

Slovenska dežela in Primorje ne tvorite tedaj trgovskega zaledja tržaške luke. Njegovo zaledje moramo iskati na severu. Za severne kraje je določeno blago, ki pripluje v Trst, severne dežele alimentirajo tržaški izvoz. Od tam pride sladkor, železo, steklo, tekstilno blago itd. Dunajske in češke banke so ustanovile filijalke v Trstu, severna industrija ima tam svoja zastopstva.

Ali more severna industrija obrniti hrbet Trstu ter si poiskati namestu Trsta druga eksportna in importna pota? Trst leži na severni točki Jadranskega morja. Promet po morju je mnogo cenejši kakor po kopnem; zato išče blago najbližjo luko. Severna industrija mora, hote ali nehote, poiskati Trst kot najcenejše izvozišče in uvažišče. V zemljepisnem oziru konkurira s Trstom samo Reka. Reka je imela pred vojno približno polovico manj prometa kakor Trst. Koliko prometa bi odtegnila ogrska luka našemu mestu, ako bi bila avstrijska, se ne ve. Gotovo pa je, da bi se obrnil promet na to ali ono stran, ako bi bili združeni obe luči v eni in isti državi. Politični motivi bi odločevali o vprašanju, katera luka naj se v prvi vrsti podpira.

Za nas je važno vprašanje, koliko blaga bi se moglo odtegniti Trstu, ako bi n. pr. eksportna politika podpirala s tarifi, ugodnimi železniškimi in drugimi transportnimi zvezami itd. namesto Trsta kako severno luko, n. pr. Hamburg. Ako bi bila taka politika uspešna, bi lahko odvrnila še precejšen del blaga, ki je namenjeno za Ameriko, Dansko, Norveško, Anglijo ter za zapadno obal Francije in Afrike. Končno bi lahko tudi Genua konkurirala s Trstom, vendar samo glede relativno dragega blaga, ki prenese eventuelno drag transport. Genua bi lahko prevzela promet z zapadnim obrežjem Italije ter z vsemi pristanišči Srednjemorskega morja, ki leže zapadno od Italije.

Koliko bi izgubil Trst, bi bilo odvisno od intenzitete ter od sredstev, s katerimi bi se odvrčal promet. Ako bi bila sredstva še tako izdatna, cenim, da bi vsled tega tržaški promet izgubil kvečjemu eno četrtno dosedanjega prometa, in sicer bi se zmanjšal izvoz za okroglo 13%, to je od 1.14 na okroglo 1 milijon, uvoz za 30%, to je od 2.3 na 1.6, ter cel promet od 3.44 na 2.6 milijon ton.

Eksportna politika, ki bi bila Trstu nasprotna, bi ga lahko oškodovala za približno eno četrtno sedanjega prometa, tri četrtnine pa so po navadnih gospodarskih zakonih navezane na našo luko. Seveda to velja samo za primer, da se drugi merodajni faktorji ne izpremene.

Trst je naraven trgovski emporij za avstrijsko pomorsko trgovino s Črno goro, Albanijo, Grško, italijanskim vzhodnim obrežjem, celim obrežjem Sredozemskega morja vzhodno od Italije, Črnim morjem ter s celim daljnim Vztokom.

Kakor že omenjeno je Reka edini zemljepisni konkurent, ki lahko pritegne nase večji ali manjši del prometa, ki ga je zasigurala geografična lega naši luki. Obratno pa more nastopiti tudi Trst kot uspešen konkurent. To notranje razmerje med obema lukama je odvisno od politične konstelacije. Luka, ki bo v tehničnem oziru prednačila, ki bo imela obilo dobrih hangarjev ter drugih nakladalnih in razkladalnih sredstev, dovolj pomolov, prostorna skladišča itd., bo pritegnila promet. S takimi sredstvi se uniči prisiljena konkurenca.

Štiri važne ugotovitve si je treba zapomniti:

1. Dosedanji promet tržaške luke ni bil v (bistvu) prisiljen, ampak je slonel na njeni zemljepisni legi.

2. Izpremembe političnih razmer v njenem zaledju ne bodo imele neposrednega vpliva na promet. Le sistematično s financijelnimi sredstvi podpirano odvracanje prometa od Trsta, ga more zmanjšati za eno četrtno (*ceteris paribus*).

3. V zemljepisnem oziru more z njim konkurirati samo Reka.

4. Na slovensko deželo ter Primorje pripade ena tretjina pomorskega prometa.

Parniki in sploh ladje so važen faktor tržaškega gospodarstva. Približno dve tretjini pomorskega prometa so preskrbele avstro-ogrske ladje. Za prevoz v Italijo in obratno so skrbele deloma tudi italijanske ladje, za daljni prekomorski promet pa so prišle posebno angleške v poštev. Končno so bile udeležene v večji meri tudi grške in nemške ladje. Slovenci nimamo lastnega parobrodja. Sicer so se naši mali kapitalisti že od nekdanj zanimali za paroplovbo. V družbi z izurjenimi pomorščaki so si nabavili obrežne ladje, jadrnice, ki plovejo med Trstom in Istro, nekatere še celo do Dalmacije. Tudi akcije paroplovnih družb so v naših rokah. Vendar vse to ni nič proti milijonski tonaži, ki oskrbuje tržaško luko. Slovenci nimajo nikakega vpliva na pomorski promet, niti gospodarskega, niti političnega.

V Trstu je približno trideset odstotkov Slovencev. Nikakor pa nimamo 30 odstotkov gospodarskega vpliva. Tuje blago prihaja in odhaja na tujih ladjah preko tujih trgovcev — tuji dajejo blago in ladje ter posredujejo trgovski promet — Slovenci izvršujejo zgolj podrejene posle. Ni čuda, ako je naše premoženje zaostalo daleč za številom prebivalstva.

Dosedanji slovenski procvit je izviral iz vztrajnega podrobnega dela. Vsako leto so šle stotine slovenskih delavcev v Trst; delali so kot težaki v luki in v mestu, s časom so si prihranili nekaj krajcerjev ter si omislili kako obrt ali trgovino. Tudi denarni zavodi so spretno posegali v gospodarstvo. Od kamena do kamena se je zidalo; slovenske pokrajine so pošiljale vedno nove polke svežih delavskih moči. Noben trezen politik pa ni mislil, da bi mogel na ta način dobiti politično ali gospodarsko premoč v Trstu. Kajti v zadnjih letih pred vojno je posegla dunajska politika globoko v gospodarsko življenje in zdelo se je, da bo prišla prej ali slej tudi v politiki do veljave. Njena sredstva so bila: veliki kapitali, ki so se investirali posebno v ladjedelna in parobrodna podjetja in drugič politična moč. Z velikimi koraki

je napredoval dunajski vpliv v Trstu. Lloyd, Avstro-Americana, javna skladišča itd. so bili pod njegovo kontrolo.

Pred vojno smo bili važen, nikakor pa ne odločilen faktor. Jasno je, da po poti, po kateri smo šli do sedaj, ne pridemo nikdar na krmilo. Naš napredek je bil velik, občudovanja vreden, — drugorodci pa so v geometrični progresiji napredovali. Absolutno se je sicer naša moč ojačila, relativno pa je padla; v političnih stvareh pa pride samo relativno razmerje do veljave.

Bliža se odločilen trenutek za tržaške Slovence. Pravice, ki si jih bodo priborili, bodo podlaga bodočega razvoja za desetletja. Politiki naj si ustvarijo pravočasno jasen načrt za svoje delovanje. Načrt se mora opirati na dejanske gospodarske razmere ter mora med drugim vsebovati sledeče gospodarske točke, ki so posebno važne za slovensko deželo:

1. Trst mora nuditi slovenski deželi ugodnosti za pomorski izvoz eksportnega blaga ter odpreti pot do svetovnega trga za vse importne predmete.

2. Trst mora absorbirati preostanek narodnih sil; skozi Trst mora priti naš narod v dotiko s svetovnim gospodarstvom.

V zadnjem desetletju je naša luka hitreje absorbirala narodne moči, ki so iskale izven domačega kraja boljši zaslužek. Na tej poti mora iti dalje ter še hitreje vsesovati naše delavce in inteligenco. Taki priseljenci imajo pred izseljenci (v Ameriko) prednost, da čutijo svojo hrbtenico na domačih tleh, da so v osebni in krajevni zvezi s svojo ožjo domovino. Oni niso odsekan ud naroda, kakor izseljenci v Ameriko, ampak so čvrst, zdrav del narodovega telesa, oni del, ki naj prebije led ter pripravi narodu pot do blagostanja. Kakor služijo zabibani ličinki ostrí zobje, da pregrize kokon, tako nam mora tudi Trst prodreti omrežje, ki nas loči od svetovnega gospodarstva.

Vsled slabih financijelnih razmer ne bomo mogli v kratkem ustvariti narodnega parobrodstva. Mejimo ob morje, a vendar nimamo lastnega pomorskega naraščaja, nimamo slovenskih pomorščakov, nimamo slovenskega kapetana. Trst nam mora ustvariti pomorski poklic. Kar nam ni mogoče z denarjem, moramo doseči z vztrajnim delom pridnih delavcev. Doslej je šel naš delavec samo do luke; v bodoče pa mora iti na ladjo. Z armado pomorščakov bomo nadomestili pomanjkanje denarja.

Dr. J. Ferfolja:

Italijani in Jugoslovani v Primorju.

Kdaj bo izrečena tista odrešilna beseda, ki bi povedla ob sinji Adriji na pot sporazuma dva naroda, kojima je usojeno iz pradavnine, da se rodita, živita in umirata na isti grudi, ob enakih gospodarskih, kulturnih in političnih prilikah? Poklicani činitelji se boje pričeti spravna pogajanja, čakajo fatalistično, da pride rešitev iz tega dušičnega vračja izven in mimo njih, in morda tudi preže, da jim vnanji dogodki prineso ugodno, enostransko rešitev na škodo drugih.

Kako je bilo v preteklosti, dobro vemo. Slovanski živelj je bojeval z italijanskim — gospodarsko, politično in kulturno močnejšim, podpiranim še od vlade in Nemcev — boj na življenje in smrt. Izšel je častno iz tega boja, pokazal je, da ga ni mogoče ukloniti, da je zmožen življenja in razvoja. Glavno zaslugo pri tem imajo jugoslovanske narodne stranke, slovenske in hrvaške, kar moramo jugoslovanski socialisti lojalno priznati. A tudi mi smo doprinesli svoj dobršen delež in bi bil ta delež še večji, da

nas ni ozkosrčnost in ljubosumnost iz „Narodnih domov“ ovirala v našem delu. Italijanske nacionalne stranke so hotele slovanski živelj potujčiti z nasiljem, italijanska socialistična stranka je bila po eni strani (Pittoni) pri našem kulturnem in političnem boju preveč brezbrizna in pasivna, po drugi strani je zahtevala od nas celo — mirno asimilacijo — (Puecher).

Svetovna vojna je preobrazila duhove tudi pri nas v Primorju. Oba nacionala šovinizma, italijanski in slovanski, popuščata. Velika večina slovanskih narodnih strank želi odkritosrčno sporazuma z Italijani, in obratno, med italijanskimi nacionalnimi elementi je dober del razsodnejših že zavrgel svoje samo — in veleitalijanske aspiracije. V celoti pa se italijanski nacionalizem še vedno skriva v zapečku (v celem Primorju nima niti enega svojega glasila), kamor ga je bil čez noč potisnil izbruh avstrijsko-italijanske vojne. Iz svoje preplašenosti se je začel vzbujati še le v zadnjem času, a neorganizirano, tipajoče. Namesto italijanskega nacionalizma je stopilo med vojno odkrito na plan italijansko petolizništvo, ki je nam Slovanom enako sovražno kakor predvojni italijanski nacionalizem, a še tem ogabnejše, ker se očitno samo prostituira v naročju vlade in Nemcev.

Italijanska socialistična stranka je ob izbruhu vojne z Italijo zavozila z razpetimi jadri v oportunistične vode, kjer še dandanes veselo pluje in ribari. Socialistični „Lavaratore“ je v gotovem oziru prevzel ulogo umrlega nacionalnega „Piccola“, postal je izvrstno gospodarsko podjetje na škodo — socializma. Vlada in Nemci imajo nad njim svoje dopadajenje. Šele v najnovejšem času so se začeli kresati duhovi tudi pri „Lavoratoru“. Povod za to so dale praške slovesnosti in jugoslovanska deklaracijska manifestacija v Trstu.

Pojavili sta se pri italijanskih socialistih dve struji, Pittonijeva in Puecherjeva. Pittonijeva odklanja jugoslovansko deklaracijsko politiko, drži se avstrijskega Rennerjevega državno-gospodarskega načrta, po kojem gospodarski razlogi izključujejo ustvaritev samostojnih narodnih držav v Avstriji, ter je za rešitev krize potrebno le zmoderniziranje uprave in (nikjer še definirana in pojasnjena) narodna avtonomija. Pittoni je dalje proglasil načelo, da je mogoč sporazum preje z Nemci kakor z Jugoslovani, in da ne gre pod Jugoslavijo nikoli in za nobeno ceno.

Puecher soglašja z zadnjim Pittonijevim stavkom, a odklanja Rennerjev sistem in se ogreva za samostojne narodne države. Ne upa si pa precizirati, do kam naj sega italijanska ob Adriji, kako se naj uredi odnošaji med Italijani in Jugoslovani, ne upa si ugotoviti, da imata govoriti pri ureditvi državnopravnih odnošajev ob Adriji edino le avtohtona naroda, italijanski in jugoslovanski.

Jugoslovanski socialisti, na čelu radikalna omladina, so se očitno in brez pridržka izrekli za bistvo jugoslovanske deklaracijske politike. Edino žalostno izjemo dela dr. Tuma, ki se je v svoji notorični in kapriciozni nedoslednosti izrekel za Rennerja in Pittonija. Ostal je pa osamljen, tudi starini so se ga otrešli.

Glasnik jugoslovanskega nacionalizma, dr. Wilfan, ki predstavlja manjšino, kar vemo vsi, ki poznamo ljudi in razmere tu doli, je proglasil načelo: najprej Trst pod Jugoslavijo, potem sporazum z Italijani. To načelo si samo sebi nasprotuje in je napačno. Ravno tako je napačen Pittonijev-Puecherjev klic: pod Jugoslavijo za nobeno ceno.

Pravilno bi bilo po mnenju pisca, če bi Italijani in Jugoslovani sedli k skupni mizi in si dejali: zemljepisne, zgodovinske, gospodarske, kulturne in politične vezi so nas tako nerazdruženo zvezale na eno točko za vse večne čase, da

se moramo sporazumeti, hočeš nočeš, na tej ali oni podlagi. Oblika ali ime bodi ono, ki skupnim interesom najmanj škoduje. S popustljivostjo, strpnostjo in dobro voljo se ta oblika mora najti, sicer pride tretji, ki se bo okoristil na škodo obeh.

Poklicani faktorji naj gredo na delo takoj, vsaj zdaj ob enajsti uri.

Trst in Italija.

Leta 1915. je izšla v Nišu 28 strani obsegajoča brošura o Trstu in o ostalih italijanskih zahtevah na našem skrajnem zapadu, ki jo je spisal inženir Dragotin Guštinčič. Brošura se obrača proti italijanskim zahtevam do Trsta in avstrijskega Primorja. Ko je l. 1915. vstopila Italija v evropsko vojno, je proglasila svoje teritorijalne zahteve, in sicer: 1. Trst s 95 km² površine in 229.510 prebivalci; 2. Goriško z 2918 km² površine in 260.749 prebivalci; 3. Istro s 4957 km² površine in 404.286 prebivalci; 4. Del Kranjske do Idrije, Logatca in Snežnika, to je okolo 1500 km² in 100.000 prebivalci; 5. Reko z ozemljem z okolo 500 km² in 100.000 prebivalci. Te zahteve je proglasila Italija temeljem zgodovinskega, etnografskega in večjega kulturnega prava. Glede zgodovinskega prava je šla italijanska publicistika celo tako daleč, da se je sklicevala na nekdanjo posest starih Rimljanov v naših pokrajinah, kakor da bi bili sedanji Italijani njihovi direktni potomci. V etnografskem oziru so povsem prezrli, da leži Trst na čisto slovenskem ozemlju, s katerim je neločljivo vezan, kakor leži Reka na čisto hrvaški zemlji. Od vsega ozemlja, po katerem hrepeni Italija, je Trst največje italijansko jezikovno otočje. Tržaško ozemlje ima 95 km² površine in obsega poleg mesta Trsta še šest vasi. Vse vasi na tržaškem ozemlju so slovenske, skoro čisto slovanska so tudi predmestja Trsta, zlasti Barkovje, Škedenj, Sv. Ivan in Lonjer. Leta 1910. je imelo vse tržaško ozemlje 229.510 prebivalcev, od teh je bilo 190.913 avstrijskih podanikov, 29.439 italijanskih podanikov in 9158 različnih drugih tujih državljanov. Od 190.913 avstrijskih podanikov je bilo 118.959 Italijanov, 59.319 Slovencev, Srbov in Hrvatov, 11.986 Nemcev in 1779 drugih narodnosti, največ Čehov. Ta statistika je napačna, ker je izdelana na podlagi statistike po takozvanem „občevalnem“ jeziku, pri čemur so trpeli največjo škodo baš Slovenci. Brez dvoma je bilo v Trstu v tem letu 70 do 80 tisoč Slovencev. Ravno tako je z Reko, ki ima 6000 Madžarov, 15.000 Jugoslovanov, 27.000 Italijanov in 6000 tujcev. Tudi tu je statistika krivična Jugoslovanom.

Glede kulture: znano je, da je italijansko ljudstvo kot celota veliko manj kulturno nego slovensko. Tako ima n. pr. v Italiji provincija Veneta 30%, Emilija 40%, Marka 58·1%, Sicilija 63·5%, Abruca in Molizo 64·4%, Pulija 64·2%, Bazilikata 71·5%, Kalabrija 73·4% in celo slavni Rim sam 36% analfabetov! Med tem pa imamo Slovenci v Avstriji in sicer na Kranjskem, kjer ni Italijanov, 12·2%, a v deželi, kjer je največ Italijanov med nami, to je v Istri, 39·8% analfabetov.

Pa tudi v ekonomičnem oziru ne spada Trst k Italiji. Izmed denarnih zavodov so imeli Nemci v Trstu 5 bank, Jugoslovani 2 banki in 4 druge denarne zavode, Čehi 2 bančni filijalki, Italijani pa niti ene banke, le en sam denarni zavod.

Trst je skoraj največji trg za les, ki prihaja iz njegovega obširnega zaledja, kajti l. 1910. se ga je uvozilo iz tega zaledja za 20,064.000 K, izvozilo pa preko morja za 16,980.000 K. Ta trgovina je bila po večini v slovenskih rokah.

Železniški promet s Trstom se kaže v naslednjih številkah (v tonah):

Uvozi se:	Izvozi se:
iz Avstro-Ogrske 10.821	v Avstro-Ogrsko 9.060
„ Nemčije 305	„ Nemčijo 1.092
„ Italije 177	„ Italijo 396

Tudi v pomorskem prometu je Italija na tretjem mestu pri uvozu, pri izvozu šele na drugem mestu. Ravno obširno tržaško zaledje je povzdignilo Trst do tiste višine, na kateri je danes. Od l. 1905. do l. 1909. se je dvignila tonaža, ki je priplula v Trst, za 35·5%. Takega napredka ni dosegel niti Hamburg (prirastek 17·3%), niti Antwerpen (prirastek 20·6%), niti Marseille (16·9%), niti Amsterdam (20%), niti Benetke (27%). Trst je četrta največja evropska luka, ki se je v poslednji dobi najbolj razvijala.

Zakaj hrepeni torej Italija po Trstu? Italijani imajo v Trstu 120.000, v Istri 147.000 in na Goriškem 90.000 svojih rojakov. Gre torej za „odrešenje“ za približno 300.000 Italijanov, ki žive na avstrijskih tleh, kjer žive boljše, kakor bi živeli v Italiji. Da jih odreši, je vrgla Italija okolo 1 milijona svojih najboljših moči na bojišče, od katerih ostane na bojišču najmanj 100.000, 400.000 pa postane za življenje nesposobnih. Vseh 36 milijonov prebivalcev Italije bo posledice tega občutilo, zlasti ker Italija ni vojaška država, kar se je izkazalo že v Tripolitaniji. Jasno je torej, da je posegla Italija v vojno iz imperijalistično-kapitalističnih interesov. Lahko bi z vojnimi izdatki poskrbela za boljše življenje svojih državljanov, zlasti kmetov, ki so povsem v oblasti raznih grofov, zemljiških latifundistov. Toda Italija misli, da potrebuje tuje ozemlje, kjer bi naselila svoje siromašne, neuke in brezposelne narodne mase, ki postajajo nevarne sedanjemu režimu. Nevarnost socialnega poloma v Italiji je res tako velika kakor v nobeni drugi državi, kar sili italijanske politike, da mislijo na kolonije, na Afriko in Malo Azijo, na Trst pa zato, ker je največja izvozna luka v Levanti. Izvoz Trsta znaša vsako leto nad 1 in pol milijarde, in od tega izvoza pride na Levanto nad dve tretjini. Trst je v Levanti trgovsko in financijelno tako dobro organiziran, da bi stalo Italijo mnogo truda, ako bi hotela doseči kaj enakega. Za Italijo prihajajo v poštev tudi sledeči momenti: severnovzhodna obal Jadranskega morja ima tri dobre trgovske luke, Benetke, Trst in Reko, od katerih je pa v resnici dobra luka le Trst, ker je luka v Benetkah preplitva, a Reka izpostavljena južnim vetrovom. In končno prihaja za italijanski imperijalizem v poštev dejstvo, da prinaša Trst vsako leto nad 100 milijonov kron rente.

Ali je mogoče priti Jugoslovanom in Italijanom do sporazuma glede Trsta? Brošura odgovarja, da je sporazum mogoč na podlagi narodne enakopravnosti in načela večine. Seveda bi morala priznati Italija tudi Jugoslovanom, ki žive na njenem ozemlju, popolno enakopravnost. Vsega ostalega jugoslovanskega ozemlja se pa Italija ne sme dotekniti, Trst naj pa dobi z ostalo Goriško, Istro in enim delom Kranjske skupno deželno upravo, ki bi se delila na dva, povsem neodvisna oddelka, to je italijanski in jugoslovanski, Italiji pa naj se dovoli ugodna trgovinska pogodba.

Tako brošura, tiskana v državni tiskarni kraljevine Srbije.

Abditus:

Razredni boj in prirodno pravo.

Razsežnost strojnega dela v produkciji je mati sodobnega meznega delavstva, ki je v industrijalnih deželah postalo eden najvažnejših stebrov gnotne in kulturne organizacije kapitalistično urejene družbe. Sodobno mezdno delavstvo je plod velikopotezne družbene produkcije, ki jo vsled svojih družbeno reformatičnih in prekucuških stremljenj in kulturnega razgibanja med ljudstvom v obče, polagoma socializira. Novodobno mezdno delavstvo postaja vodilni element mnogovrstnih delavskih mas, če tudi se bistveno razlikuje od njih. Mezdni delavec se razlikuje na primer od samostojnega rokodelca, ki se mu pozna sled patrijarhaličnih razmer predkapitalistične dobe; — od različne služinčadi, ki živi v večjem ali manjšem osebnem stiku z gospodarjem — delodajalcem; — od capinskega proletarijata, ki računa pred vsem na miloščine; — od poljedelca, ki hrepeni po zemlji in njeni rodovitnosti. Izmed vseh teh je edino industrijskemu mezdnemu delavstvu njegov socialni stalež tako jasno očrtan, da z lehkoto spoznava ločila med seboj in kapitalisti. Vsem drugim delavskim množicam je ta jasni razgled več ali manj zastrt. Industrijsko mezdno delavstvo vidi jasno, kakor bi ležalo na dlani, da kapitalisti žive in bogate naravnost od njegovega dela: — kapitalistom grade palače, sami pa stanujejo v bornih luknjah; kapitalist živi razkošno, sami pa v večnem pomanjkanju. Raznovrstna služinčad, ki stanuje z gospodarjem pod eno streho, teh socialnih ločil ne vidi tako jasno; mali rokodelec stremi, da bi bogatega podjetnika dohitel ali se mu vsaj približal; mali poljedelec obdeluje zemljo sam in je podjetnik in delavec v eni osebi. Njegovo stremljenje gre za tem, da si pridobi več zemlje. Edino industrijski mezdni delavec je zasovražil kapitalista odkritosrčno od srca. Ta osebna mržnja se je zčila v poplavo sovraštva delavskega sloja proti kapitalizmu v obče in sicer vsled spoznanja, da je posamezni kapitalist nujno prisiljen biti izkoriščevalec delovne moči, ki se je pri njem vmeznila. Zavest skupnosti interesov meznega delavstva je položila temelj naziranju o potrebi in neizogibnosti razrednega boja. To naziranje, ki ga je teoretično analiziral nemški socializem, znanstveno zoblikovan od Marxa in Engelsa, se je tekom dolgih let delavskega gibanja tako silno zdogmatiziralo, da ni bila dopustna nikakšna kritična presoja.

In vendar je praktična udeležitev te razredno bojne teorije meznega delavstva zavisna od življenjskih pogojev delavskih množic v vsakem narodu posebej, od višine in razvitka gospodarskega življenja dežele. Končni cilj tega nauka je politična premoč nad kapitalisti; doseči ga je mogoče, ako je svobodno mezdno delavstvo dovolj številno, moralno pa tako visoko, da postane besednik tudi vseh tistih številnih delavskih poklicev, ki oblikovno ali pa socialno še ne spadajo v njegov družbeni okvir. Ta račun je videti na prvi pogled zelo enostaven, pa ni. Razlagalec programa nemške socialne demokracije, Karl Kautsky, pravi, da to ni odvisno le od višine industrijskega razvoja, ampak da pri tem sodeluje še cela vrsta drugih razmer narodnega in mednarodnega značaja.

Nedvomno pa je, da postaneta slojna zavest in razredno sovraštvo učinkovita povesod, kjer je zbral industrijski razvoj dežele številno močno mezdno delavstvo z več ali manj enotnimi življenjskimi pogoji. Toda to dejstvo samo ne zadošča; potrebno je, da se to delavstvo zaveda svojega socialnega stališča in da mu krepí bojno voljo moralno čustvo. Zato pravi Karl Kautsky: Moralna povzdiga proletarijata je enako pomembna s prebujenjem in neprestanim naraščanjem proletarske „poželjivosti“, katera raste mnogo hitreje, kakor napreduje izboljšanje njegovega gnotnega položaja.

Povzemimo: Cilj smotrenega razrednega boja je, da bi dosegel politično nadvlado delavstva nad kapitalisti. Zato so pa potrebni tile trije predpogoji: prvič, številni sodobni mezdni proletarijat, drugič, njegova zavest o skupnosti družbenih interesov, in tretjič, njegova moralna povzdiga.

Kaj pa tam, kjer teh pogojev ni? Ali je na primer v presežno agrarnih deželah, kjer prevladuje mali kmet, socijalistično udejstvovanje nemogoče, nepotrebno, nesmiselno?

Predvsem je treba ugotoviti, da socijalizma ne smemo istovetiti z razrednim bojem. Socijalizem ima svoje prvotne korenine v — človeškem srcu. Socijalistične ideje so mnogo starejše kakor razredna bojna teorija. O prvi, mladeniški dobi socijalizma, sodi Karl Kautsky tako: Prva in edina tedanja korenina socijalizma je bilo sočutje, ki so ga imeli filantropi višjih razredov z ubožci in bednimi. Socijalisti so bili najdrznejši in najdalekovidnejši teh človekoljubov; bili so tisti, ki so najjasnejše spoznali korenine proletarijata v zasebni lastnini proizvodjalnih pripomočkov in se niso ustrašili najskrajnejših posledic tega spoznanja. — Toraj je bil duh prvi, ki se je začel upirati gmotnemu nasilstvu!

Razredna zavest sodobnega delavskega sloja torej ni toliko zgodovinska nujnost gospodarskega razvoja družbe, kolikor je plod smotrene družbene vzgoje meznega delavstva. Kot družbena ideja o prenovitvi človeške družbe socijalizem ni nujno zvezan s teorijo razrednega boja, vzgojnega plodu spoznanja proletarskih mas, ki se hočejo politično uveljaviti. Med takozvanimi „kulturnimi narodi“ jih je mnogo, ki nimajo tako številnega meznega delavstva, da bi se le to moglo v doglednem času polastiti politične nadvlade in udejeviti socijalno pravičnost in demokracijo.

To spoznava seveda tudi teoretik socijalne demokracije, Karl Kautsky, ki naglašja njeno mednarodno bistvo. Pravi namreč: Socijalna demokracija teži po tem, da postaja vedno bolj stranka naroda, to se pravi, ljudska stranka v tem smislu, da je vedno bolj zastopnica ne le industrijalnih delavcev, ampak vseh delavskih in izkoriščanih plasti, torej velike večine prebivalstva, ki ga navadno imenujemo „ljudstvo“.

Socijalizem torej ni nikak monopol enega, včasih celo maloštevilnega dela delovnega ljudstva v obče, tisti, ki ga pojmuje tako, je zelo ozkosrčen in pa nedemokratski. Kdor pojmuje na primer socijalizem za zgolj mezdni problem, ta ga duševno ni preživel, ideja mu ni prešla v kri. Čim globlje in realistično umevajoče posega socijalizem v gospodarska, kulturna, obče narodna in jezikovna vprašanja naroda, tem bolj učinkovito se uveljavlja v prid vseh njegovih ubožnih in zatiranih plasti. In to je njegova resnična naloga.

Gospodarski, kulturni in narodno-politični položaj slovenskega naroda kriči po udejstvovanju novih socijalnih in socijalističnih idej. Sodobno mezdno delavstvo je med Slovenci številno še precej šibko.

Približno sedemdeset odstotkov, ponekod nekoliko manj, vsega slovenskega naroda tvori mali poljedelec (živinorejec, vinogradnik), ki se le z eno ramo dotika meznega delavstva. Ostalih trideset do petintrideset odstotkov prebivalstva se deli na malomeščane, proletarizirane srednje stanove, mezdno industrijsko delavstvo in pa capinski proletarijat, ki pri nas vsled svoje maloštevilnosti ne prihaja v poštev. Maloštevilni velekapitalisti, ki žive med nami, so večinoma priseljeni tujci. Veleposestva imata nemška in laška fevdalna gospoda.

Premotrimo bojna načela in stremljenja slovenskega meznega delavstva, malih poljedelcev in srednjih stanov.

Mezdno delavstvo stoji v razrednem boju z maloštevilnimi velekapitalisti, katerih razlastitev zahteva v imenu svojih socijalističnih načel. Glede ostalih delavskih množic

je razredni boj manj učinkovit, ker se skuša uveljavljati med samimi „malimi“ ljudmi: rokodelski pomočnik proti rokodelskemu mojstru i. t. d.

Mali poljedelec se nasprotno upira svoji razlastitvi; on stremi, da poveča košček svoje zemlje, da se bo njegovo številnejše potomstvo moglo prerediti na njej. Tu trči skupaj z veleposestnikom, katerega razlastitev zahteva v imenu prirodnega prava. Ogromna in bogata veleposestva so bila nekoč s silo odvzeta narodu, zato se mu morajo vrniti.

Srednji stanovi, ki zdihujejo pod konkurenco tujih priseljencev, kar občutijo kot krivico, zahtevajo njih mesta za se. Pravno se opirajo na načelo narodne pravičnosti, ki naj jim popravi storjeno socialno krivico.

Že ta površni pregled nam zadošča, da spoznamo: slovensko mezdno delavstvo je v svojem razrednem boju oslabiljeno, ker nima zadostne opore pri ostalih delavskih množicah v narodu samem. Zato se čuti prisiljeno, da se naslanja na svoje stanovske tovariše zunaj svojega narodnega obodja, in išče svoj spas v mednarodni organizaciji proletarijata vsega sveta.

Ako si slovensko mezdno delavstvo natančneje ogleda velekapitaliste, proti katerim gre njegov razredni boj, in katerih razlastitev zahteva, vidi, da so ti njegovi nasprotniki priseljeni tujci, polastivši se skoro vsega prirodnega narodnega imetja: rude, lesa, vodnih moči in različnih deželnih pridelkov in izdelkov.

Praktično zamišljeni razredni boj mezdnega delavstva se torej v našem domačem primeru izlije v prirodno pravo vsega naroda in tako iz negativnosti preide v pozitivnost. Tudi delavstvo ima prirodno, božjo pravico, da v imenu razlaščenega naroda prevzame v svojo oskrbo in upravo ta imetja svoje domače zemlje. Razredni boj obrne svojo ost nazven in zadobi sankcijo vseh delavskih množic, opirajočih se na prirodno pravo svojega naroda.

Tako osvobodjena zemlja z vsemi svojimi dobrinami preide v narodno last z delavsko združeno obliko uprave in proizvodnje. Do tega cilja vodi demokracija, oživiljena in poglobljena v človeških dušah. Njen prvi in neizbežni cilj pa je povsem neodvisna narodna samoodločba. Ona je predpogoj tudi naše socialne pravičnosti.

Peter Jug:

Socializem in samoodločba narodov.

I.

„Kampf“ je priobčil serijo člankov, ki razpravljajo o tem problemu in to z dveh nasprotnih stališč. Takozvana levica priznava čustvenim enotam — narodom — lastno državnost s pravico gospodarske samoodločbe.

Njen nasprotnik, dr. Renner, pa zagovarja velike, nadnarodne državne tvorbe, v kojih odloča ustavna večina o usodi posameznih pokrajin in narodov vsaj glede najvažnejšega, glede gospodarskega življenja. Obe stranki vodita ta boj v imenu socialističnih idealov. Poglejmo s kakšno pravico!

II.

Rekapitulirajmo najprej nekaj poglavij iz socialistične teorije! Ta naj seznanijo čitatelja z idejno podlago, na koji stojimo in s koje presojava zgornje vprašanje.

Vsa socialistična teorija ima svoj zadnji vir v zahtevi, da bodi človek tudi gospodarsko sam sebi namen in ne sredstvo za dobrobit drugih.

To pomenja odpor proti temu, da se izplačuje pri vsakem gospodarskem druženju človeških sil en del — in to največji del — skupnega pridelka onemu, ki daje na razpolago zaklade zemlje, pridelane vrednote (kapital) in duševne sile. Socijalizem zahteva, da bodi vsako plačilo v razmerju z naporom in odklanja brezdelni dobiček vsake vrste. To kljub temu, da uvideva, da so različne vrste brezdelnega dobička naraven in nujen pojav, dokler so proizvodjalna sredstva, ki produktivnost delovne sile ali ustvarjajo ali vsaj večajo, med ljudi neenakomerno razdeljena, dokler so ta sredstva monopol privilegiranih slojev.

Monopol prejema obresti in rente, a nima pravice do njih, ker je sam brez globlje upravičenosti, le posledica slučajne in nasilne prilastitve.

Tega ne trdimo le o zakladih zemlje, temveč tudi, — kar na prvi pogled ni tako jasno —, o pridelanih vrednotah in duševnih silah.

Pridelanih vrednot po večini ni pridelal tisti, ki jih uživa. V času flake in desetine se je to jasno videlo. V času kapitalističnega gospodarstva ni postalo to nič drugače. En primer! Milijardne vrednote se stekajo v državne blagajne in teko od tam brez ozira na prvotno produkcijo med ljudi nazaj.

Duševne sile imajo, — tudi če ne skušamo reducirati vse duševnosti na materijo, — predpogoj za svoj razmah v ekonomskem stanju in v tem, kar smo sprejeli slučajno od prejšnjih generacij.

Zato je treba odstraniti monopol s sredstvom, ki ga je ustvarilo — s silo.

Tako izzveni véra socijalizma v zahtevo, da morajo postati proizvodjalna sredstva skupna last vsega civiliziranega človeštva.

Zdi se mi potrebno pripomniti, da je mogoče ta cilj samo ideelno zamisliti. Dejanjsko mu delujejo nasproti neiztrebljive sile in socijalizem pomenja neprestan boj in poskušanje, kako ustvariti na zemlji kraljestvo njegovih idealov.

III.

Nobenega dvoma ni, da socijalizem tudi celim narodom ne more priznati neomejene oblasti nad zemljo, ki jo slučajno posedujejo, ravno tako kakor ne more priznati neomejene privatne lastnine. Ako prečitamo en odstavek iz Rennerjevega članka „Marx ali Mazzini“, mu ne moremo odrekati logične zveze s socijalistično teorijo. Naj govori pisatelj sam:

— „Vzemimo, da bi bile nemške alpske dežele in obmejne krajine Češke in Moravske samostojna država. In ravno tako češko jezikovno področje Češke, Moravske in Šlezije. Takoj spoznamo v vojni težko občuteno dejstvo, da te nemške pokrajine ne morejo živeti brez pšenice in rži drugih dežel, da je njih juristična svoboda največja ekonomska odvisnost, da je mogoče to odvisnost v okviru skupnega državnega reda, — če bi imeli tak red — narodno omiliti, da bi se jo dalo pa pri različni državnosti s popolno suverenostjo drugih na najnečuvvenjši način izkoriščati. Glej Ogrsko v vojni. Ker vodi moč vedno do tega, da se jo izrablja, — to smo videli tekom vojne pri Ogrski — bi vodila ta ekonomična odvisnost ravno tako do „prostovoljnega“ podvrženja, kakor izsiljuje posest produktivnih sredstev v roki enega prostovoljno podvrženje drugega.

Vsled geografično-historičnega slučaja zapira eno jezikovno ozemlje tako Čehom, kakor Nemcem in Madžarom pot do morja.

Ta geografično-ekonomična obvladovalna možnost, dana v roke suvereni jugoslovanski državi, bi bila tem narodom samoobsebi umevno neznosna in oni bi bili prisiljeni, da se je otresejo. — — —

Ekonomski proces, ki je ustvarjal monarhijo skozi stoletja, bi se moral vnovič ponavljati in neštete vojne, ki so se vršile na naši zemlji med posameznimi narodi, bi se morale vršiti vnovič, tako dolgo, da bi ti narodi pod pritiskom meča zopet spoznali, da je za nje veliko boljše, da si ustanove organizirano gospodarsko ozemlje z enotno voljo, kakor, da bi se uničevali v medsebojnih bojih.“

Čeprav te misli niso nepravilne in ne brez tesne zveze s socijalistično teorijo, se nam zdi, da vsebujejo — vsaj med vrstami — nekaj nepravilnih sklepov.

IV.

Res je, da bi dalo teritorijalno gospodarstvo posameznim narodom različne „obvladovalne možnosti,“ ki jih nudi njihova zemlja.

A zato se razmerje med avstrijsko-nemškimi deželami in med suvereno ali avtonomno Češko, Ogrsko in Jugoslavijo še vedno ne da primerjati z razmerjem med brezpravnim proletarcem in kapitalistom.

Obmorsko pristanišče in njega prednosti ter agri-kulturno bogata zemlja ne obsegata vseh obvladovalnih možnosti. Rudninsko bogastvo severne Češke in zgornje Štajerske, bogat strojni in denarni kapital nemške industrije, visoko razvito šolstvo, so po naši sodbi najmanj enakovredne obvladovalne možnosti. Kdor lahko imenuje vse to svojo last, ta nikakor ni proletarec, čeprav bi bil prisiljen tu pa tam, kjer je bil vaju doslej suvereno vladati, se zanaprej pogajati. Avstrijski nenemški narodi, zlasti mi na jugu, nočemo nič več in nič manj, kakor nehati biti narod, ki je brez vseh obvladovalnih možnosti, narod hlapcev in dvakrat proletarec.

Ni toliko vprašanje, ali popolna suverenost ali zvezna država, ki nas loči od Rennerjevega brnskega programa, ki je za nas premagano stališče, kakor njegov poskus, ločiti pri ureditvi narodnostnih problemov jezikovno-kulturno in gospodarsko plat. Iz istega razloga, iz kojega se zdi Rennerju, da jo mora zavračati, zahtevajo avstrijski nenemški narodi — in sicer po ogromni večini tudi njih proletarijati — teritorijalno avtonomijo in zavračajo personalno.

Zakaj najjačjo garancijo, da ne bodo celi narodi in cele pokrajine gospodarsko izkoriščale drugih, vidijo v tem, da se politična moč deli.

Veliko jačjo garancijo pomenja slednje, kakor Rennerjeva „enotna volja organiziranega gospodarstva“, ki zasluži, da si jo natančneje ogledamo.

V.

Nevarno je smatrati državo, — pa bodisi organizirana kakorkoli, — za izravnavajočo božjo pravičnost. V njej imamo pred seboj vedno konkretno, na vojaško moč se opirajočo organizacijo, ki posega kot posebna interesna skupina z nadindividualno silo v gospodarski boj.

Kdor ima v rokah to organizacijo, ta ima v rokah v veliki meri proizvodna sredstva. In sicer tako zemljo, kakor kapital, kakor razmah duševnih sil.

Kako je to pri nas? Napačno bi bilo kazati na precej demokratični avstrijski parlament in trditi, da je zato državna oblast nekaka narode izravnujoča sila. Ne samo zato napačno, ker nismo parlamentarna država. Tudi pri popolnoma demokratičnem parlamentu bi bilo mogoče skoro polovico prebivalstva in cele narode na najnečuvnejši način izkoriščati, ako bi ti proti temu ne imeli drugih garancij kakor parlament. V naši parlamentarni zgodovini ne manjka takih poskusov. A če bi hotel tudi biti parlament vsem pravičen, bi za to brez temeljite reforme vse državne uprave ne bil v stanju. Težišče državne sile ni v zakonodaji, ampak v upravi.

In ta je v Avstriji, — zlasti na slovanskem jugu —, skoro do zadnjih instanc nemška ali pa vsaj popolnoma podvržena volji nemške birokracije.

Kakšno dedščino smo prejeli od zgodovine?

Nemški graščak si je osvojil našo zemljo, spravljal je stoletja delo naših rok, privabil je tujega podjetnika v deželo in odtujil svojemu narodu domačega. Nasilje in ugodnejše razmere, v kojih se je nahajal nemški zapad, — so ustvarile pri nas sedanje razmere, v kojih si stojita vladajoči in vladani razred čustveno kakor tujca nasproti.

Naš birokrat in naš kapitalist se ne smatrata za voditelja dežele, v koji živita, ampak za kolonista, ki išče v tuj deželi materijelnih dobičkov.

Različen jezik in različna knjiga sta tu vse čustvene stike pretrgala in povzročila s tem stanje, ki lahko potroji težo izkoriščanja in tlačanstva.

Kaj pomenja pri tem, ako se stekajo dan na dan milijonske nadvrednote v blagajne vladajočega razreda? Pripravljen je, nalagati jih tako, da oplojajo tujo duševno in materijelno kulturo, a ne domače. Ni treba šele dokaza za to, da mora trpeti pri tem posredno tudi proletarec naše dežele.

To je tisto, kar imenujemo kolonijalen sistem, tisto, čemur se vsak kulturni narod upravičeno upira. Ob Dravi se pričenjajo kolonije.

Zato se je izreklo tudi naše delavstvo po svoji ogromni večini za ona stremjenja, ki imajo za cilj, da preide politično in gospodarsko vodstvo na naši zemlji v roke ljudi, ki narodno čutijo in imajo več duševnih stikov z zemljo, koji vladajo, kakor sedanji gospodje. Vsaka državna reforma, ki nam bo to zagotovila, je za nas sprejemljiva, in vsaka, ki se hoče jedru konflikta izogniti, je za nas nesprejemljiva.

Zato nam je personalna narodna avtonomija nesprejemljiva. Rennerjeve študije o lokalni avtonomiji so že veliko pripravnejša baza za skupen narodnostni program.

A ne moremo se otresti vtisa, da je tudi ta rešitev nekako podobna rešitvi gospodarskih bojov v veliki tovarni, izvršeni na tem temelju, da bodi kapitalist v svoji obednici in palači neomejen gospodar, a delavec v svoji kočici, — drugače pa ostane njuno medsebojno razmerje pri starem.

Treba je povedati jasno: z avstrijsko-nemško socijalno demokracijo je mogoč sporazum le, ako zavrne odkrito nemške koloniste-izkoriščevalce in ako se prizna k načelu: vsak narod se vladaj sam. To ne izključuje zveze narodov in nove internacionale, ampak postavlja vse šele na zdrav temelj.

VI.

Iz vseh teh razlogov se mi zde Rennerjevi načrti in sestavi v toliko pomanjkljivi, da ne stavljajo z vso jasnostjo cilja: vsak narod si vladaj sam, bodi sam sebi namen, a ne sredstvo za dobrobit drugih. Cilja, ki je brez dvoma maksima socijalizma.

Nimam vtisa, da bi šlo tu za resno idejno nasprotje. Rennerjevo stališče ni povsod isto in enako nesprejemljivo; v njegovih sestavkih je nešteto vsega upoštevanja vrednih misli, — a nekoliko preveč stremjenja izravnati nasprotja, ki jih ni mogoče odpraviti drugače kakor z odkritim bojem.

Zato lahko trdim, da je nenemškim socijalistom stališče levice simpatičnejše, ne da bi se spuščali v podrobnosti kontroverze med njo in Rennerjem. V teh podrobnostih gre očividno za celo vrsto nesporazumljenj.

Samo tedaj, ako se izreče socijalna demokracija za to, da naj vladajo in vodijo vsak narod politično in gospodarsko ljudje, ki stoje ž njim v kulturnih in duševnih

stikih, z eno besedo, ako se postavi na stališče samoodločbe narodov, je mogoča nova internacionala in višja državnost, koji se bodo vsi narodi radi pokorili, ker bo čuvala, ne pa ogrožala njihovo eksistenco.

Igo Gruden:

Memento...

1.

Usoda, bratje, vse nas tepe, biča
in če sladkosti nam na pota troši,
zahrbtno misel vedno sabo nosi,
njen dar poljub je Judeža-hudiča.

In kadar se natepe, naveliča,
po vrsti malomarno nas pokosi
mordá pod zarjo v najsvetlejši rosi,
ko vstaja solnce izza gôr in griča.

In vendar v tebi so najglobje boli
le v eni slasti, brate moj, spojéne
in ko zapreš oči, so vse zelene,

pretkane s solncem trate naokoli:
usode časa in mejâ — nikjer,
le ena večnost in en sam vsemir.

2.

V nas je žival in bog, a ni človeka
in v káli hrepenenja črv že gloje,
ker človek v nas presekan je na dvoje:
v nas vlada bog, ko se žival odreka.

Tako se dan za dnem nekám izteka,
brez cilja hodi vsakdo ceste svoje
in biča, boža, joče, vriska, poje:
žival se z bogom tepe za — človeka.

Rodovi padajo... in v stari veri
stotisoči okanjeni trpijo,
stepêni v črno vojsko v noč hitijo,

kam, ne vedó, in ne v kateri smeri:
le kdor ubil boga je in žival,
bo svojo pot in daljni cilj spoznal.

Ferdo Kozak:

Naša narodnost.

I.

O smernici slovenskega, jugoslovanskega pojmovanja nove dobe govoriti, se pravi, govoriti o oni zavesti, ki je v tej vojni pokopala narodovo nesmotrenost in dvignila iz celote njeno voljo in njen smisel, oboje utemeljeno v vseh globinah duše.

Pred vojno je narod poznal samo podrejeno življenje; bil je objekt višjega organizma in le potom tega je vodil tudi v njegovo kri utrip od zunaj. Živel je samemu sebi, subjektiven živelj. Kar je sprejemal vase kulture, je dobesedno mogel samo sprejemati, dočim je branila njegova podrejena eksistenca, da bi katerikoli način bivanja tudi uredil po prevzeti ali pozneje v njemu samemu spočeti veri. Tako je gojil sebi kulturo in politiko, na zunaj pa je hlastal le po onem, kar mu je vsaj od trenutka do trenutka omogočalo dihanje. Iz tega je morda zrastle tista neizbrisna poteza pasivnosti, ki označuje vso njegovo preteklost. Da ga pa v teh časih nista ugonobila dvom in resignacija osamljenih, je obratno dokaz, da je v tej pasivnosti vendarle rasel, da se je vzdajal na znotraj in da je skozi vsa stoletja nekaj daljnega, meglene silno hotel, kar bi postalo realno in absolutno potrebno, ko bi dozorel organizem.

Vrste inteligence so čutile istotako, kakor one svobodnih narodov, da mora razvoj zadnjih desetletij doseči gotov vrhunec, kjer bo potrebna rešitev. Bila je to temna slutnja nove dobe in novih naziranj, ki jo je rodila krivica. Zato so zrastle ljudje, ki so dosegli kontakt na zunaj ter se ogreli za ideje, ki so razrivale duše vseh kulturnih mož, dasi so le-te stale takrat še večji del na papirju ali pa živele le v malo srcih njih apostolov. Razvila se je socijalistična in nacionalistična smer. A dočim je prva takorekoč pogazila zemljo svojo, svoj narod, ter na ta način izgubila tla svoje rasti, je druga vsled vedne uloge objekta bolehalo na pomanjkanju tiste moči, ki pretvarja besede v dejstva. Baš zato je morda mnogokrat opletala med dvema ekstremoma: med skrajno servilnostjo in pa med sanjami. Le sila, zavestna ali nezavestna sila, ki jo tudi ti pojavi izpričujejo, je omogočala ravnotežje v teh letih spanja in poslušnosti.

Ni še dolgo, ko so hotele drugod razne stranke dognati vzroke in krivce vojne. Hotele so naenkrat in pred vsem svetom obsojati; s tem so zagrešile vse skupaj veliko napako, da so hotele gledati nekaj, kar je spočelo vse človeštvo, čisto s svojega strankarskega vidika. Zdi se, da se o vojnih vzrokih ne da več govoriti v ozkosrčnih mejah subjektivnega naziranja; narod, ki je vojno preživel, je preživel najstrašnejšo potrebo človeškega razvoja. Zato ne bo nikdar obsojal, nego bo, če ima v sebi pogoje življenja, rodil vero novih zakonov.

In tu izhajamo. Da je človeštvo stremelo po svobodi, je utisnjeno v vsako leto njegove zgodovine. In da je že davno opojila ideja demokratizma svet, vemo. Toda danes se čuti narod kot subjekt, kakor se ni še nikdar čutil, danes se zaveda, da se upleta v verigo skupnosti kot enakovreden člen. Zato moremo le v njem samem, v celotnem procesu njegovega in samo njegovega preporeka v tej vojni, najti vir in smer vere, ki ga je osamosvojila v volji.

More se reči, da je takrat, ko so odhajali prvi vlaki, polnila ljudi večja nejasnost in zbeganost, kakor sploh kdaj poprej. Slovenci, ki so bili skoro najbrže v vseh velikih preobratih in vojnah pasivni (saj imenuje a priori narodno naziranje vojno „šibo božjo“), so bili v početku svetovne vojne brez vsake, iz srca, iz prepričanja izvirajoče volje. Sprejeli so jo, kot sprejemamo povelja; in da so sledili temu, je poleg mnogih drugih činjenic veliko pripomogla tudi večletna, militaristična vzgoja. V mirnem času smo redko razmišljali o njej. Pozneje pa je uspeh potrdil prepričanje o njenem dolgoletnem, tihem, smotrenem vzgajanju posameznikov. In baš ker se je ta vzgoja bolj kakor sploh vsaka druga opirala na najsebičnejše, t. j. na najprimitivnejše utripe človeških instinktov, razumemo kri, ki so jo prelile mnoge roke. A vojna je prebudila misli in srca.

Milijone čustev najdeš, če greš paberkovat po dušah zunaj na fronti in tu v ozadju. Od nekomodnosti linijskega življa, osamelosti, upora izmučenih udov, strahu pred prerano, nedoumljivo smrtjo, hrepenenje po domu in ženi, pa do lakote, in v ogromen stroj utisnjenega privatnega življenja, do sovraštva do vseh, ki jih je vojna obogatila, do nemoči, čisto besne nemoči človeka, ki bi rad živel, pa ne more in ne sme — ta splošni čut nesvobode je polagoma spletal niz spoznanj, da je človeku treba svobodne rasti, svobodnega zraka. Zdrava, v človeški krvi rojena volja osebne svobode je bila oni silni vzgon, ki je pognal vsa pojmovanja v objektivnost. V neznatni zavesti navadnega vojaka, ki se je v jarku vprašal nenadoma zakaj in ki je bil radoveden na obraz tistega, ki ga je dolžan ubiti — v teh čustvih je slovenski narod dozorel v resnično svojem duševnem razvoju. In to dno čutenja ni malenkostno; v njem se je narodovo bistvo zavestno ali instinktivno dotaknilo človeštva.

Slovenci (namreč široke mase) so se po jarkih zavedli, da niso žejni tuje zemlje in ne bogastva tujih žuljev, da pa žive trenutek, ki mora z vso radikalnostjo odločiti njihovo lastno eksistenco. Kajti zakaj pa je romal kmet na svojo grudo, da se v podzavestnem nagonu reši vsega tam zunaj? Zakaj je v tem globoko razjedajočem uporu iskalo vsako srce rešitve doma? Skoro vsaka družina je bila možu uteha, vsak pedenj domačije, vsak od prej poznan obraz. Morda zvene te besede v poeziji — vendar je to poezija življenja, ki je v njej pela slovenska duša, ker ni mogla topo prenesti nesmiselnosti, ki je bila nanjo uklenjena. Iz nje se je rodil pojem človeške pravice, človeškega ponosa.

Tako je vzrastel v narodni duši razkol — paradoks dveh, zadnja desetletja med seboj se borečih evangelijev. A narod, ki je stoletja trpel v sužnosti, je objel v ves svoj organizem pojem medsebojnega priznavanja. Nezavedno se je vzdignil v prirodnem čutu neločljivega skupnega razvoja in zrastle etično tako visoko, da je ujel ravnotežje, ono zdravo, naravno ravnotežje, ki je pogoj naravnih zakonov. Subjektivna in objektivna smer — konservativna last zemlje, instinkt lastne krvi in religiozni nagon odrešenja vsega človeškega — sta v demokratičnem mišljenju združeni omogočili idejo redu iz srca.

Zato je umevna globoka, krvna vez, ki je zadnja leta spojila narod z njegovo inteligenco. V tem dejstvu je dozorel, da stoji enak med enakimi in utisne času, ki ga mu je odmenil razvoj, svojo sled.

II.

Zanimivo in neizbrisno je dejstvo, da je prvi krik, ki ga je bil človek zmožen po prvi omotici prvih vojnih let, veljal svobodi poedinih narodov. Zdelo se je, kakor da bi se oglasilo nekaj, kar je že stoletja in stoletja tlačeno zbiralo svoje sile, da enkrat prodre plast robstva in se razgovori z vsemi. Šele mnogo pozneje se je odzval ugovor, češ, da je bila baš narodnost kriva te vojne in da jo je treba zdaj zbrisati z človeškega čustva, ako moremo upati na mir. Besedi verjeti je svobodno, a treba je prej čutiti in vedeti tudi pojmovanje nasprotne strani.

Narodnost zadnjega stoletja je bila dosledno sredstvo oblasti. V njenem znamenju so rastle kapitali in se je ropala tuja last, a volja in svoboda podložnih je kopnela v vročini nasilnega, srcu tujega zakona. Povsod je bil na površju imperijalistični nacijonalizem, ki je znal izrabiti čustvo v mogočen faktor svojih računov, da je ostalo razmerje med ljudskim razpoloženjem in njegovimi aspiracijami v skladu. Sicer se je na zastavah francoske revolucije bleščala beseda „Egalité“; a takrat je bila oblast v Evropi baš v razvoju do svojega viška in je morala ta enakost zaradi samoohrane pasti. Kajti kdor hoče živeti, mora tudi grizti. Krivda bi se dala tu najlažje porazdeliti na vse, kajti razvoj je veriga vseh činjenic vsakega plemena posebej in se ne da niti za trenutek odločiti in prenesti na en sam narod.

Z malimi narodi se je vršil za človeka ponižujoč proces. Bili so stalno predmet konfliktov med veleoblastmi, ki so računale z njihovo zemljo v smislu kapitala in oblasti. Vsa desetletja se je odigravala vedno enaka tragedija modernega suženjstva, in narodnost je zvesto služila omenjenim interesom. Tako je šel razvoj po naravnost jeklenem zakonu vojni nasproti.

Vojna pa je posvetila zarjo demokratične dobe. Njen prvi izraz je bila formula samoodločbe narodov, ki bo predrla, ker mora zaradi obstoja sveta prodreti. Spodkopala je temelj oblasti in izkristalizirala pravo, naravno našo narodnost.

Iz prazavesti kmeta, ki je obdelal njivo, užival njen sad in jo nazval svojo, iz prazavesti družine, ki je sezidala vas, stanovala pod njenim okriljem in jo nazvala svojo — iz tega brezpogojnega dejstva lasti in pa iz pračustva moža, ki mu je žena govorila v njegovem jeziku, iz prazavesti otrok, ki jim je en jezik in en ponos odpiral pogled v svet — iz tega dejstva krvi, iz teh neizbrisljivih komponent je zrastel en narod. In kakor vsak človek živi svojo smer, tako mora živeti tudi narod. Mi ne moremo in če bi jo, ne smemo čutiti skupnosti s celoto, dokler sami zase ne rečemo: smo; dokler ne oživimo onega, kar je položil zakon narave v nas. Da, mi moramo prej v smislu demokratičnega mišljenja stati kot organizem med organizmi, predno bomo delali za skupno blaginjo. Namreč v tem je razlika: narod je nekaj, kar ni postavil noben zakon, nobeno bogastvo in nobena ideja. Narod je tako res, kakor je človek res. Zato smo usmerili svojo odločbo za svojo svobodo, zato je naša narodnost samo volja, samo smer, da smo; mi hočemo biti.

Naš narod se danes odreka imperiju. Etična višina njegove duše je porok, da ne bo posegal po tuji zemlji, da si ne bo lastil pravice do oblasti nad drugimi in da ne bo želel bogastva na račun tujega dela in tuje trgovine. On hoče samo biti, to se pravi: zemlja, ki nosi naša mesta, naše vasi, naše ljudi — ta zemlja je naša. Tu je dolžnost vseh narodov, da priznajo to največje dejstvo organizmov. Gospodarsko razviti svoj lastni živelj se pravi ravno toliko, kakor vsejati seme v zemljo. Zato je zemlja naš prvi pogoj. — Nesvobodni smo imeli svojo kulturo, a naš cilj gre danes dlje. Narod mora roditi kulturo, ki jo je on sam prečutil, sam razmisлил in spoznal za dobro. Tu so mišljena predvsem vsa kulturna in socialna vprašanja, ki ali načeta ali nedotaknjena čakajo rešitve, da jih uresničijo zrela srca. Nam samim je treba, da okusimo razvoj notranjega razvoja, da bomo zaradi lastne volje urejali in hrepeneli višje. Kajti doslej so nas učile knjige, a učil nas še ni naš lastni čut bivanja.

Ti temeljni točki obsegati pogoj narodne, samostojne države, ki smo jo zamislili v strnenju treh naših plemen, Srbov, Hrvatov in Slovencev.

Iz nagnenj in spoznanj dolgih stoletij smo zajemali osvežujočo vero za bodočnost; demokratična doba nas je potrdila v njej. Zaradi človeka v nas smo začutili brezpogojnost svobode in nujnost bivanja. Zato se zavedamo, da je naše, narodno vprašanje prvo in edino in dokler ga svet ne bo razrešil, ne bo okusil miru.

A treba je osvetliti še drugo stran. Zgornja ideologija gre v smeri naše samohrane; je narodnost proti nam samim, njena utemeljitev in njena direktiva za bodočnost. Ker pa jo še kljub vsemu zadeva očitek, da ogroža normalni razvoj sveta, naj je vidna njena pozitivnost tudi v smeri človeštva.

Baš vsled vednega hrepenenja po svobodi, je že nebroj mož spoznalo, da mora nekoč priti do ureditve sveta, ko bodo gotovi interesi postali vsem toliko skupni, da se omogoči življenje vseh na neki gotovi široki podlagi mednarodnosti. Že Rim je skušal najti v veri oporo enake skupnosti. Bila je to božja oblast, ki je hotela ves svet objeti v enem samem kraljestvu. A niti katolicizmu, ki je vendar oznanjal najvišjo in najplemenitejšo vero človeka, se to ni posrečilo. Morda baš zato ne, ker je hotel to vero utesniti v ozkosrčni cilj pozemske oblasti. Sicer pa ne gre tu razmišljati globlje, ker je merodajno le dejstvo. Kako se je zrušila druga internacijonala — rdeča velesila — smo bili sami priče.

Naš narod priznava človeštvo, kajti baš ta zavest mu je dala ponos sebe. Toda pojem človeštva, to je, pojem skupnosti ne more eksistirati

na nobenem enostranskem temelju — niti samo na gospodarskem in niti samo na idejnem. Kajti vse, kar ni obseženo v ravnotežju človeške narave, je fantom, ki mu noben zdrav organizem ne da reje. V najnovejši dobi nam je bila Rusija dovolj jasen in dovolj globok zgled. Trenutek, ko bo narod javno, z zakonom izven ravnotežja proglasil svojo človečnost, ga bo človeštvo tudi požrlo. Kajti proti naravi je, odvracati od sebe življenje, odvracati pravico, ki jo daje vsak atom, vsak utrip bivanja.

A naša narodnost pomenja na zunaj ustvaritev velike mednarodnosti bodočnosti. Kajti jasno je: mednarodnost je možna le na podlagi enakopravnih, svobodnih narodnih enot. S tem je v prvi vrsti urejena posest zemlje za vse človeštvo. Omogočen bo gospodarski razvoj na najširši podlagi vzajemne, a proste trgovine. Drugič pa je kultura vseh narodov predana presoji kulturno misleče skupine človeštva, kjer služi v direktivo le njena etična višina. Vsa socialna vprašanja postanejo v teku let vprašanja vseh in v poedinah organizmih bodo zorela do svojih v naravi poedincev utemeljenih uresničitev.

Zato ne stopa narod v družbo ostalih z novimi konflikti, ker ne prinaša nobenih, proti organizmom naperjenih evangelijev. Naš narod vračuje človeštvu samo ravnotežje in nič več; kaže mu pot k naravi, k sebi, k stanju, kjer bo zmožno pričeti novo delo in nov, višji razvoj.

Naša naloga, naša pot pa je danes prva in edina: dati narodu njegovo človeško pravico. Narod mora biti, ali pa je boljše, da ga sploh ni. Njegova kri mora rediti iz zakona narave spočet organizem, ali pa je boljše, da se pretoči iz narodovega telesa in posveti vsaj častno njegovo smrt. In tega bi se moral zavedati vsak poedinec tako globoko, da bo pojmlil vse do konca, da s tem dela zase in za vsakega najmanjšega pod nebom. Vsa energija, ki jo je prepojilo demokratično mišljenje nove dobe, se mora usmeriti v ta cilj. Smo zato, da damo svojemu narodu prvi znak človeštva in za zdaj samo to. Kdor bo potem še s svojim lastnim življenjem uvezen v njegovo staničje — bo takrat brez dvoma našel smeri novih ciljev.

Anton Loboda:

K naši gospodarsko politični perspektivi.

V Abditusovi knjižici „Problemi malega naroda“ so obravnavane osnovne stvari naše bodoče narodno-gospodarske ter socialne politike. Knjiga je mišljena kot pobuda k nadaljnjemu razpravljanju ter dopolnjevanju, zato je namestu, da se ob tej priliki razgovorimo o miselnem gradivu, nakopičem v nji.

Poudarjeno je bilo že v zadnji dobi nekje, da se nacionalnost našega gospodarstva ne bo kazala le v tem, da moderniziramo na pr. način obdelovanju polj, temveč zlasti v tem, da se racionalno postopa pri izbiri sadežev, katerih produkcija se pri nas najboljše izplača. Ne le to je važno, kako bomo obdelali polje, industrializirali našo obrt, socializirali našo produkcijsko metodo, enako važno, včasih celo važnejše je vprašanje, kaj bomo sejali, sadili in redili, kateri obrti — industriji bomo dali prednost, da bomo najvišje dvignili narodno blagostanje.

Naš kmet naseje in nasadi navadno od vsakega sadeža nekaj. Nekatere vrste mu zadoščajo deloma ali popolnoma za domačo potrebo, od drugih proda mali preostanek, nekaj fižola, zelja, ovsa i. t. d. Ne pride do tega, da bi v prid sadeža, ki se

najboljše proda, opustil produkcijo manj koristnih vrst, tudi ne računa, katere vrste mu trgovec ceneje preskrbi, kakor znaša vsota njegovega truda in investiranega kapitala. Da ima zdaj v izrednih razmerah vojne dobe tak produkcijski način nenadoma gotove dobre strani, to je pač za normalne razmere brez pomena. — Le pogledjmo kot primer za zgorajšno tezo Savinjsko dolino, kako visoko stoji gospodarsko, odkar se je prebivalstvo jelo pečati v pretežni meri s hmeljarstvom.

Če premotrivamo našo gospodarsko bodočnost s te strani, pridemo brž do zaključka, da nas stavijo naše narodno-gospodarske razmere v najožjo zvezo z ostalimi, hrvatskimi ter srbskimi zemljami našega jugoslovanskega teritorija. Čim manjši je narodni teritorij, tem težja je gospodarska samostojnost; če hočemo res v gospodarskem oziru stvoriti kolikor mogoče od zunaj nezavisno samosvojo enoto, moramo svoj program postaviti na trdne temelje, ki bodo v stanju vzdržati konkurenco brezobzirne svetovne gospodarske tekme. To je važen moment, ne glede na dejstvo, da pridemo do istega postulata tudi na podlagi politične enotnosti jugoslovanskega ozemlja samo po sebi. In tako postane narodno-gospodarski kos problema našega malega naroda del problema jugoslovanskega naroda. Od detajlnega premotrivanja vzemimo v pretres nekatere točke.

Za pridelovanje kulturnih rastlin, zlasti žita, slovenske ravnine niso prvovrstno rodovitne, ker so pokrite večinoma s slabo preperelo naplavino ledene dobe. Veliko rodovitnejše so široke nižine Banata ter Slavonije; racijonalno gospodarstvo nam velja, da naj Banat ter Slavonija pridelujeta žito tudi za nas, mi pa se raje lotimo kakega drugega pridobninskega predmeta. Ker smo mi planinski del Jugoslovancev in ker je sploh naš svet pripraven za travnike in pašnike, bo pri nas pač na mesto pravega poljedelstva stopila živinoreja; takšna tendenca v našem narodnem gospodarstvu se je itak že uveljavljala v zadnji dobi. Drug primer: pri reji prašičev, katere postavi naš kmet na trg, se porabi razmeroma zelo veliko truda in blaga. Južnovzhodno jugoslovansko ozemlje pa ima za prašičjerejo v velikih hrastovih gozdih veliko ugodnejše predpogoje; zato je jasno, da bo n. pr. Slavonec postavil na trg prašiče boljše kakovosti za nižjo ceno, ker je pri reji porabil nerazmerno manj truda. Treba bo torej našo nacionalno energijo racijonalnejše porabiti v svrhu produkcije drugih dobrin.

Premog in železo sta glavna predpogoja industrijalizacije vsake zemlje. Premoga imamo na Slovenskem pač dovolj, preostane ga obilo še za izvoz, tudi ostale jugoslovanske zemlje producirajo precej; železa je pač razmeroma manj, toda upoštevati moramo, da rudnatost našega sveta še ni zanesljivo ter končno veljavno dognana. Ali naša naravna lega in naše naravno bogastvo nam nudi že sedaj dobro rekompencacijo. Imamo obilico vodnih sil, ki se dajo v industrijske svrhe izborno izrabiti. Izredno važna pa je iz dalje spodaj očitanih vzrokov okolnost, da leže te vodne sile v zapadnem ter severozapadnem delu našega ozemlja, v tistem delu, ki je najbližji morski obali. O slovenskem teritoriju je pač že odveč govoriti, manj znana je pri nas v tem oziru ugodna situacija n. pr. Dalmacije. V celem jugoslovanskem primorju se dviga gorat teren kraških planot neposredno ob morju v relativno znatne višine. Te kraške planote so v znatni absolutni višini prislonjene direktno k morski obali, toda ločene od slednje povsod po visokih, a večinoma ozkih gorskih grebenih. Vsled tega se odteka ta svet kljub morski soseščini v najoddaljenejše morje — ali pa se vode teh planot zbirajo posebej ter se po velikih ponikalnicah odteka v podzemskem toku v bližnje Jadransko morje, oziroma v pritoke donavskega rečnega sestava. Direktna črta, potegnjena od teh voda na planoti do obmorskega pobočja, kaže izredno velik strmec; ako si ta abstraktno-teoretičen račun preobrazimo v praktično s

tem, da si mislimo v enaki smeri izdelan predor za vodni odtok in ako vzamemo razen drugih okolnosti v račun izredno vodno bogastvo teh pokrajin, imamo pred sabo močne vodne sile, porabne v najrazličnejše svrhe. Tako imamo n. pr. v južni Hercegovini ob dalmatinski meji relativno visoko Popovo polje. Tu se nahajajo našim cerkniškimi slični vodni izviri, katerih vodna množina variira po letnih časih, kakor je pač to kraški pojav; njih odtok tvori Trebinjštica. Tik pred vojno so se bavile italijanske denarne tvrdke s projektom, da izpeljejo del te vodne množine po predoru skozi obrobni greben proti morju. Vodna sila, pridobljena na ta način, je bila preračunana na takšno množino, da bi bilo mogoče z njeno pomočjo vzdržavati obrat n. pr. vse bosensko-hercegovsko železniško omrežje. Da se da enak ali podoben način izrabiti očitana vodno-zemljepisna situacija našega primorja, je jasno; tudi pri našem cerkniškem jezeru se je že mislilo na podobno podjetje.

Za razcvit železne industrije ni nujno potrebno, da se dobiva železo na mestu. Jeseniško podjetje n. pr. izhaja ceneje, ko si dobavlja železno rudo z daljnega Švedskega, kakor pa da bi ga dobilo iz notranjosti države; toliko so vodne ceste cenejše od suhih. Premislimo si zdaj, kako ugodna je situacija v tem oziru za bodočo jugoslovansko državo, ko imamo tako dolgo črto morske obale in ko so po celem obrežju v neposredni ali posredni bližini dane vodne sile v izobilju ne glede na premog, ki se nahaja na slovenskem in deloma bosanskem ozemlju v bližini. Tu povsod se gotovo lahko razvije železna industrija do tolike množine, da zalaga ves domači trg s svojimi izdelki.

Ta situacija pa je ugodna še v enem oziru. V korist našemu narodnemu blagostanju bo, ako industrializirajo zlasti tiste naše pokrajine, ki so za poljedelstvo ali živinorejo manj pripravne. V tem pogledu so, če izvzamemo alpsko slovensko ozemlje, najnerodovitnejše pokrajine ravno kraški svet v primorju za katerega prebivalstvo bi bilo industrializiranje prava odrešitev.

Vidimo torej, da se tudi v tem oziru ozko veže naša narodno-gospodarska politika z ostalo jugoslovansko, ter da bo situacija celega ozemlja važno, če ne odločilno vplivala na razvoj slovenskega dela.

Tudi ako računamo z dolgotrajno gospodarsko revščino po vojni, ima vendar naše jugoslovansko ozemlje v svojih gozdih močno menico v lasti. Vse ozemlje sredozemskega morja je glede lesa izredno na slabem; to je splošno znana stvar. Za naš les bodo vedno in povsod dobri kupci; razen Italije in Egipta si bomo lahko tudi kje drugje iskali trga.

Morda bi dobili zanj bombaževino ter bi mogli tako položiti temelj domači tekstilni industriji. Za razvoj te in drugih panog tekstilne kakor sploh vsakršne industrije pa mora biti dan predpogoj v sigurnosti rentabilite. Zakaj trajno težavnejši in dražji produkciji bi pač tudi s pomočjo od države vzdrževane colninske varstvene politike ne mogli absolutno omogočiti eksistenco. Sodim, da ne smemo zagaziti v colninsko politiko, ki bi hotela v korist trajno šibkejši domači industriji trajno ovirati uvoz cenejših produktov tuje industrije ter na ta način trajno dražiti in težiti življenje svojim sodržavljanom.

Vsaka energična socialna politika mora akceptirati zahtevo po ekspropriaciji veleposestva ter velepodjetja na našem ozemlju; to zahtevo bodo vzprejele za svoje sploh vse nacionalne stranke vsled okolnosti, da je ta kapital v neprimerni večini v tujih rokah ter da pomeni socializiranje tega obenem njega nacionaliziranje, dasiravno seveda zadnje ni nujno že tudi prvo. Zakaj ko bomo določili maksimalno mero posestva, ki pri nas ne sme stati previsoko, bomo razlastili z nemškimi seveda enako-

merno prevelika slovanska veleposestva. Glede uporabe te narodu vrnjene zemlje je jasno, da mora biti izročena svojemu pravemu namenu: služi naj za preživljanje tistih, katerim do sedaj uzurpirana domovina ni mogla dati njiv. Koliko mladih kmetских parov je bilo zapustilo ravno zadnjo dobo stari kraj in se podalo čez morje ali na Vestfalsko; takšnim našim ljudem, vsem našim dosedanjim izseljencem, je treba omogočiti pošteno eksistenco na domačih tleh na ta način, da se razlaščeno zemljišče razdeli med nje. Pri tem pa ne pride v poštev le svet, ki tvori že danes njive, temveč tudi tisti kompleksi, kjer se razprostirajo gozdovi. Zakaj kako so v srednjem veku, ko je manjkalo obdelanega zemljišča, načeli gozde ter zlasti pod vodstvom raznih samostanov so goste šume iztrebili ter jih spremenili v rodovitna polja, enak proces je tudi danes še mogoč, kjer se nahajajo gozdovi v primernih legah. Tako lahko pri nas gostost prebivalstva naraste ne le potom industrijalizacije, temveč tudi potom agrarne kolonizacije doslej neposeljenih kompleksov.

J. Hajšman, Praga:

Iz češkega socijalističnega gibanja.

Dvakrat smo že letos videli, kaj pomenja v češkem življenju socijalizem, dvakrat se je pokazalo na praških trgih in ulicah, da se strne pod zastavo socijalizma za določene stvari skoro ves narod: prvič, 22. januarja, ko je oficijelno vodstvo socijalno demokratične stranke izdalo parolo demonstrirati za mir; stotisoč čeških ljudi je prišlo, demonstriralo za samostojno češko državo, za brezpogojno samoodločevanje vseh narodov in za enoten nastop vseh čeških socijalističnih strank; drugič, 1. maja, pod poplavo rdečih in rdeče-belih zastav je več stotisoč ljudi zavedno dokazalo, da znači za nas konec suženjstva le češko-slovaška država, brez nje ni napredka, torej vsi v borbo za lastno državo! Presenečeno so strmeli gledalci na brezkončne trume ljudstva, spoznavajoč, da hodi pod zastavami socijalizma — skoro ves narod! „Češko vprašanje je socijalno vprašanje!“ je dejal nedavno v Rusiji profesor Masaryk, svareč pred boljševizmom ter klicajoč vse Čeha v vrste narodne armade. Pod tem geslom se je zbral tudi ves narod in z njim povečini vsi socijalisti; zato se pri nas govori več o samostojnosti, o gospodarstvu v lastni hiši, o samoodločbi kakor o razrednem boju, o teorijah, ki so postale utopije; gledajoči v Rusijo, vidimo, kam zapelje utopistični boljševizem narod, ubogo ljudstvo, in to spoznanje je potrdilo upravičenost naše taktike. Kakor sme reči Troelstra, nizozemski socijalni demokrat in eden izmed socijalističnih voditeljev, da je nizozemski socijalni demokrat, in mora zato nastopati v prvi vrsti za nevtrajnost Holandije, tako naši socijalisti — Haberman od prvega početka vojne — stoje na stališču naroda. Iz proglasov meščanskih in agrarnih strank, iz njih taktike ob času vojne spoznavamo vedno, da so si svesti tega, kar je Masaryk v kratkem koncentriral kot osnovo svojega „Češkega vprašanja“: „Če rešimo socijalno vprašanje, bomo popravili podjarmljenje našega kmeta (l. 1387.) i ako ne rešimo tega vprašanja v duhu svojih zgodovinskih in narodnih, v duhu vseljidskih idealov, — se pogreznemo zopet v grob, in iz tega groba ne bo več vstajenja.“ — To instinktivno odreja razmere vseh interesnih razredov med narodom in v češko-slovaški državi, širi pravednost na vse strani, v duhu humanizma, iz katerega izvira demokratizem in socijalizem.

Socijalna borba je začela med češkim narodom že v XIV. stoletju, in na Lipanih je zmagalo nemško in nemško-češko fevdalno plemstvo, ki je vse naše ljudstvo

telesno i duhovno zaslužnjilo in zatiralo. Dvesto let je trajala ta borba, naša zgodovina od 1430. do 1621. l. je zgodovina borbe demokracije, socializma proti fevdalizmu; l. 1487. je bil naš kmet, naše ljudstvo, popolnoma izročeno brezobzirnemu, surovemu plemiču, in Denis pravi — kolikokrat se moramo tega ravno danes spominjati! — da je pravi vzrok, padec naroda v grob l. 1621., v tem, da je vstajo vodilo samo plemstvo, skrajno neuvidevno napram narodu, osamljeno, in da je bil ves narod pasiven. Opravičene zahteve ljudstva so padle l. 1487., in čez sto let na to zaradi tega ves narod! Ves narod je trpel! Kar je bilo češkega, je bilo oropano, pregnano, v čeških deželah so bili le prosjaki, iz katerih je izšel l. 1848. današnji narod! Matevž Klácel, Sabina, Havliček in mnogi drugi so mnogo, mnogo mislili na socialno vprašanje; dolgo je bil iskan tip češkega socializma. Ogromni razvoj marksizma, ki je povsod okolo nas rasel, je zatrl prve poizkuse, in z gospodarskim razvojem, z razvojem velikih podjetij je zašla marksistična misel na Češko, zmagoval je marksizem. 70—80% naroda je bilo pred vojno proletarijata, malega ali srednjega, kot posledica tega, da je nastajal narod iz najsiromašnejših hlapcev, proletarijata materialnega, delavstva in inteligence; vojna ne bo teh razmer izboljšala.

V začetku vojne ni moglo zazrejenje političnega češkega življenja odgovarjati naravnim in zgodovinskim pogojem; odločilen je bil vpliv Dunaja, vpliv nemštva, fevdalistično-kapitalističnih interesov vladajočih krogov. „Divide et impera“ je delovalo v prvi vrsti na škodo delavskih in proletarskih strank, vezajoč njih razvitek in razdeljujoč jih na več smeri, ki so pobijale druga drugo. Kot zadnji vzrok vseh obilnih težav je bilo vedno, da so bile stranke zatirane, da niso delale v korist ljudstva, temveč na korist tuje, delavstvu in narodu nasprotne države. Najfrapantnejši dokazi: češko-nemški pregovori in Švihova afera. V interesu delavcev in nižjih razredov so delovale v tem času stranke: socialno demokratična, nacionalno socialna in socialno revolucionarna ali anarhistična. Fizično in duhovno najjačja je bila socialno demokratična stranka, strogo disciplinirana, energično delujoča, zavedno korakajoča v enotnem sistemu za svojim programom. Od l. 1897., ko so njeni zastopniki brezobzirno zavrgli narodnost, državno-pravni češki program, in so se postavili proti narodu, je ta stranka preživela v vsakem oziru globoke prevrate. Živela je in živi še sedaj pod močnim utiskom razvitka nemškega marksizma. Fuzijonirala se je z enim delom inteligence iz revolucionarne socialistične stranke — in dobila h kadru imenitnih malih organizatorjev, delavcev v podjetjih, govornike, urednike, sijajne glave kot Habermana in Tusara, poleg mnogih drugih iz vrste revolucionarcev. Ko je prihajala nova smer socializma, t. zv. narodni socializem, in pod pritiskom nemškega kapitala, ki je postajal nervozno nacionalističen, se je stranka polagoma, toda bolj in bolj oddaljevala iz prvobitnega, nervozno protičeškega stališča v sfero vprašanj in solnca narodnosti. Prišle so mednarodne konference s konflikti Čehov in dunajskega vodstva, in končno ločitev češke socialno demokratične stranke v politiki in strokovnih organizacijah od Dunaja. Ostal je majhen del organizacij pri marksizmu, kot „centralisti“, udani dunajskemu generalnemu štabu; 90% češkega delavstva se je postavilo na lastne noge. „Centralisti“ so izvrševali samo ukaze dunajskega vodstva; „separatisti“, med katerimi je bilo že pred vojno vsled občin in zunanje političnih vzrokov več različnih smeri, ne da bi se bilo to opažalo na zunaj, so stali na stališču resolucije shoda iz l. 1913., ki jo je bil predlagal dr. Šmeral, ki je govoril o nujnosti ureditve Avstrije; vpliv drja. Šmerala je deloval torej za pozitivno avstrijsko politiko proti češki državi. V tem smislu je torej stranka popolnoma odobrvala postopanje Šmeralovo ob času češko-nemških dogovorov proti interesom češkega naroda in za interese avstrijske

vlade proti narodu. Politika stranke je hitela nasproti krizi, ki jo je pa preprečil izbruh vojne.

Narodni socijalisti so bili pred vojno pravzaprav češka radikalna stranka, brez socijalističnega programa, samo z instinktivnim socijalističnim čustvovanjem. Pregarjana zaradi svojega radikalizma od vlade, — imela je v programu antimilitarizem — zaradi teženj po socijalnih reformah od močnih strank konzervativcev, agrarcev, klerikalcev in tudi od mladočehov, zaradi svojega nacijonalizma od socijalne demokracije, je bila vedno v borbi, v gibanju, ni bilo časa za teoretiziranje, vse se je delalo površno, hitro za dan, in je bilo mnogo, mnogo nezdravega okolu dobrega jedra. Končno ni bila stranka nič drugega nego kaos, ki je ohranil narodu mnogo dobrih elementov in iz katerega je ustvarila velika doba nove, zdrave elemente.

Češki anarhisti se niso udeleževali parlamentarne borbe — negirali so parlament — programatično niso bili enotni, vezala jih je samo negacija države, socijalnega reda, nezaupanje sedanosti, upanje v bodočnost, in — vedno — ljubav za narod. Bilo jih je mnogo, povsod, zlasti naši premogokopi v severni Češki, v Moravi, v Šleziji so stali v vrstah anarhistov. Vsi so pošiljali otroke v češke šole, podpirali češke šole — ne kakor centralisti, ki so ostentativno podpirali in nabirali za šulferajn. Bilo jih mnogo, 30—40 tisoč, in iz njih so izišli mnogi prvi češki možje.

Prišla je vojna. Ni bilo več razrednega vprašanja, le narodno. Klofač, narodni socijalist s premnogimi drugimi narodnimi socijalisti in pristaši vseh strank, kakor dr. Urbenský, vodja anarhistov, so šli v zapore in v tabore za interniranje; drugi so odšli v vojno in so bili preganjani, a ljudstvo, ves narod je molčal. Naenkrat so bili vsi le Čehi, a proti njim so stali ali c. kr. patrijoti ali Nemci. Razmere so se predru-gačile, predvsem zaradi novega stališča napram češkemu vprašanju, ki ni bilo več vprašanje nacijonalno šovinistično, temveč je postala njegova pozitivna rešitev pogoj pravednosti, napredka.

Predvsem je nastala elementarna borba proti drju. Šmeralu in njegovi avstrijsko patrijotični smeri. Ves narod, ne stranke, vse socijalno demokratično ljudstvo in mnogo poslancev je vstalo proti Šmeralu. Vzdržal se je samo s pomočjo pristašev, ki posedujejo z njim zaeno funkcije v stranki, povsod drugod je nastopil namesto njega Haberman. Preko glave drja. Šmerala, ki je hotel politično stranko zapeljati v avstrijsko strujo in voditi vso češko politiko v korist in po volji Dunaja, se je postavila opozicija v falango vsega naroda na stališče samostojne češke države. Tu ni šlo za marksizem, za teorijo, ampak za taktiko in naziranje za bodočnost. Eno leto parlamentarnega življenja znači za češki socijalizem velikanski napredek, izprembo, ki mora močno vplivati na bodoče razmere v češkem narodu.

Centralistična socijalna demokracija dela prav to, kar je obvezana delati svojemu službodajalcu — oficijelnemu vodstvu na Dunaju. Njen organ, Dělnický deník v Brnu, bere nekaj sto ljudi, odvisnih od strokovnih in drugih organizacij stranke. Poslanec Cingr, kateri je bil izvoljen s češkimi glasovi kot Čeh, sedi brez pomena v klubu nemških socijalnih demokratov, izgubljen za narod in ljudstvo. V procesu koncentriranja češkega socijalizma so češki centralisti idejna zavornica, ker se naslanja Šmeralova smer pri separatistih vedno na nje, ker neče, da se delavstvo zenoti. Napram zunanjim razmeram so separatisti veliki in brezpogojni spoštovalci boljševikov, a po drugi strani brezpogojno negirajo češko državo. Za nje je boljša stara Avstrija, nego nova Češka v zvezi samostojnih narodnih držav. Za češko življenje nimajo sploh nobenega pomena, ker se s češko državo naenkrat izgube.

Separatisti so razdeljeni, in so razlike globokejše, kakor se zdi površnemu opazovalcu. Podjetja stranke — so velikanska: tiskarna, združni dom, biograf itd. itd., časopisje v Pragi je v rokah Šmeralove smeri. Predstavitelji smeri so razen Šmerala Nėmec in odgovorni urednik Práva Lidu, Stivín. Glede vprašanj socializma je vsa stranka edina; nasprotstva so nastala glede taktike. Právo Lidu postaja vedno bolj organ drja. Šmerala. Napram zedinjenju vseh socialističnih strank je oficijelna smer pesimistična, ker noče spoznati razlike med nacionalnim šovinizmom in upravičenimi zahtevami naroda kot socialne skupine; naslanja se na centraliste, odvrča pažnjo malega, gladnega človeka od skupnega neprijatelja, avstrijske vlade, in draži proti češkemu kmetu in obrtniku, ako potrebuje to momentano za svoje politične mahinacije. Z narodnimi socialisti skuša napraviti dogovor v tem smislu, da ne bi pristala na temeljna načela marksizma, ampak, da bi zamenjala radikalno češko politiko za politiko na korist Dunaja, za aktivizem, skupno s češkimi klerikalci. — Smer poslanca Habermana izhaja iz izreka Komenskega, da mora vzeti narod vodstvo svoje usode v lastne roke. Za sedaj je nehala razredna borba, teorije, nehalo je vse, pred nami je bodočnost. Imamo priliko, da praktično pomagamo ljudstvu. S Habermanom gre zano dunajski poslanec Tomášek in Moravski Bechynė, in skoraj polovica poslancev socialno demokratičnega kluba, večina urednikov in organov in brezpogojno vse ljudstvo, vsa češka socialno demokratična armada. Organ posl. Habermana je plzenjska Nová Doba, žurnalistično mnogo bolj vodena nego Právo Lidu. V socialističnih vprašanjih stoji blizu programa zimmerwaldovcev, a podvrže se dogovoru internacionale po vojni, ker sedanje razmere so provizorične. — Posl. Modráček s svojimi Socijalistický Listy se razlikuje od oficijelne smeri razen v naziranju na politiko — glede politike stoji v eni fronti s Habermanom — tudi taktično in idejno, pobja odločno oficijelno smer in je prišel od vseh socialno demokratičnih smeri najbližje narodnim socialistom. Haberman, Modráček in Bechynė so najodločnejši zgovorniki enote češkega delavstva in socializma, in se s tem strinjajo z duhom ljudstva. Njih politika je popularna, gre samo za to, da se uveljavi tudi v gospodarskem vodstvu stranke tako, kakor se že uveljavlja v politiki.

Narodni socialisti so postali zaradi preganjanja zelo popularni in so se silno ojačili. Oportunistične poslance Hübschmanna, Choca i druge so odstranili, za to so dobili mnogo inteligence, ne glede na moralno pomoč, ki jim je jo dal ostanek realistične Masarykove stranke s tem, da je proglasil z njimi kooperacijo. Češki anarhisti so vstopili v stranko in tako je — ojačena materijelno in idejno — izpremenila stranka ime v Češka socialistična stranka. Sicer ima program gotov, ampak ga bo izpremenila na podlagi tega, kako se pogodi s socialno demokracijo o zedinjenju; pravzaprav je doslej še brez programa, čaka, kaj bo. V zadnjih časih je bila potisnila novo meščansko stranko v stran, ampak razmere se konsolidirajo, in činjnice, katere sem navel iz početka, so močnejše kakor strankarstvo. Politično stoji stranka na levem krilu glede češkega radikalizma, negira dosedanje državnopravne razmere, zahteva brezpogojno samostojno državo v zvezi svobodnih narodnih držav evropskih. Za sedaj ima gotov dogovor o enotnem postopanju s socialno demokratično stranko glede gospodarskih vprašanj, aprovizacije, stavk, sploh materijalnih potreb ljudstva. V dunajskem parlamentu gleda le tribuno, ne zastopstva in zakone sklepajočega foruma. O teoretičnih vprašanjih se s socialno demokracijo pregovarja, v odločilno fazo bo tozadevno privel shod češke socialno demokratične stranke, ki se bo vršil 28. in 29. septembra.

To so v glavnem smeri v češkem socializmu; ljudstvo in narod sta sama izpremenila zgradbo predvojnih strank. Vse te izpremembe so nastale zato, ker je iz-

gubilo delavstvo, masa, čut za teoretične razlike, stranke so postale solidarne, češke, in ljudstvo samo je zahtevalo zedinjenje. Iz tega provizoričnega stanja, v katero je privedla češki socializem vojna, se bo šele zgradil novi organizem, ravno tako, kakor se bo od temelja izpremenila internacionala šele po vojni.

M. Rule:

Jurij Valentinovič Plehanov.

Skoraj 30 let je moral živeti „oče ruskega marksizma“ v pregnanstvu. Leta 1880. je moral zapustiti Rusijo, star 23 let, in potem se je vrnil le enkrat za kratek čas po prvi revoluciji in uvedbi delnega konstitucionalizma. Velika revolucija ga je priklicala za vedno domov. Prišel je umret v domovino, vso razdrapano in poteptano. 30. maja je umrl v nekem finskem sanatoriju na jetiki.

Že kot dijak se je udeleževal Plehanov javnega življenja. Takrat je bil član revolucionarnih „Narodnikov“. Narodničestvo je verovalo v poseben socialni ustroj in poslanstvo Rusije in poudarjalo poseben in samostojen razvoj Rusije napram Evropi. V svojem bistvu je bilo narodničestvo agrarni socializem, ki je stermel za tem, da pridobi mužika za lastno osvoboditev. Mužika je bilo treba vzgojiti in zrevolucionirati. To gibanje se je pričelo l. 1872., vendar se je ustavljalo že l. 1874., ker je pričel carizem s strogimi persekucijami in so tisoči polnili ječe.

Po udušitvi gibanja Narodnikov se je stvorila l. 1877. tajna zveza „Zemlja i Volja“, katere član je bil tudi Plehanov. V svojih listih je pozivljala ta organizacija k mirni revolucionarni propagandi. „Agrarno vprašanje je socialno vprašanje Rusije, dočim je fabriško vprašanje socialno vprašanje zapada. V Rusiji je šlo vedno le za zemljo in svobodo: zemlja postani last onih, ki jo obdelujejo in jo je torej vzeti posestnikom in gospodom“. Ali v organizaciji je kmalu zavladala teroristična metoda, kar je povzročilo v poletju leta 1879. cepitev organizacije v teroristično „Narodnaja Volja“ in v „Černyj pereděl“ (predelitev črne zemlje).

Poslednja stranka si je nadela nalogo, da bo agitirala med delavci in kmeti. Teoretični voditelj te skupine je postal Plehanov, ki je ostro zavračal teroristične metode. Tudi „Černyj pereděl“ se je izjavil kot stranka narodničestva in sicer revolucionarnega narodničestva: t. j. rešitev agrarnega vprašanja mu je bilo temeljno socialno vprašanje. Socializem je zadnja beseda o družbeni vedi, kolektivizem je cilj stremjenja radikalnih reformatorjev. Ta radikalizem mora biti „ekonomičen radikalizem“ t. j. radikalni reformator mora uravnati vse svoje stremjenje za izboljšanjem ekonomičnih razmer, ker tvorijo ti pravi temelj vseh ostalih socialnih in političnih razmer (zgodovinski materializem). L. 1879. je mislil Plehanov, da se bo razvil v Rusiji kolektivizem iz „mira“ in „artčela“. Plehanov in njegovi tovariši v „Černem peredělu“ so mislili, da bo kapitalizem koncentriral v Rusiji veleposestvo in da bo tako pripravil „črno delitev“ v smislu mužika. Svoboda je za mužika v ozki zvezi z njegovimi ekonomičnimi potrebami in vsled tega ga je vedno na to opozarjati. Naloga inteligence pa je samo inicijatorična, ki obstoja v tajni revolucionarni agitaciji. L. 1880. je moral potem Plehanov bežati, l. 1881. je moral „Černyj pereděl“ za nekaj časa ustaviti publicistično delo.

Dočim je teroristična stranka „Narodnaja Volja“ po usmrtitvi carja Aleksandra II. propadla, se je „Černyj pereděl“ razvil v socialno demokratično stranko na marksistični podlagi in sicer je postajala stranka vedno bolj delavska stranka. Člani „Černega

předčla“ so ustanovili l. 1883. pod vodstvom Plehanova v tujini organizacijo socialno demokratične stranke pod imenom „grupa osvoboždenija truda“. V Petrogradu je nastala prva socialno demokratična skupina l. 1885. Plehanov je postal voditelj marksistov. Stranka je dobivala vedno večji vpliv in polagoma dosegla prvo mesto med delavstvom.

Ruska socialna demokracija in njeni marksistični voditelji, posebno Plehanov, so bili z nemško socialno demokracijo v zelo živahnem in intimnem literarnem in osebnem stiku. Nemški vpliv in vzor sta bila za razvoj stranke odločilnega pomena.

Notranje politični dogodki v Rusiji, zlasti zopetno naraščanje terorističnih smeri in okrepitev socialno revolucionarne stranke začetkom novega stoletja in pojavi revizionizma in ekonomizma (nasprotje med politično stranko in strokovno organizacijo) v stranki sami so povzročili oslabitev marksizma. V stranki sami je nastal spor, ki je izbruhnil l. 1903. na drugem kongresu v Londonu, na katerem se je razcepila stranka v boljševike in menjševike.

Sporno vprašanje med obema frakcijama je bilo v začetku vprašanje o organizaciji. Boljševiki so zahtevali strogo centralizacijo, dočim so smatrali menjševiki centralizacijo za oslabitev stranke. Polagoma pa so se pridružile tej točki še nove o taktičnih in programatičnih vprašanjih. Dočim so hoteli menjševiki šele zbirati revolucionarne sile in vzgojiti in izobraziti maso delavstva, so verovali boljševiki na bližnjo možnost definitivne revolucije. Vsled tega so pozivljali posameznike in mase že k boju in stremeli po centralistični diktaturi kot bodoči centralni vladi. Vodstvo stranke se naj prepusti eliti revolucionarjev. Po prvi revoluciji so proglasili boljševiki bojkot dumi in odklonili sodelovanje s kadeti, dočim so zastopali menjševiki nasprotno stališče.

Po cepitvi stranke je stal Plehanov na strani menjševikov, ali i med njimi je zavzemal posebno stališče, dokler ni končno izstopil, ker so šli po njegovem mnenju predač v svojem oportunizmu.

Plehanov je nastopal v neštevilnih polemičnih člankih in spisih proti onim socialističnim sistemom v Rusiji, ki so bili teroristično pobarvani in skušal ob vsaki priliki dokazati nevzdržnost terorizma. V svojem miselnem svetu je stal pod silnim vplivom nemškega marksizma in nemške socialne demokracije. Pod nemškim vplivom je zagovarjal parlamentarično metodo in nastopal proti bojkotu dume.

Pomen delovanja Plehanova je predvsem v tem, da je dal ruskemu marksizmu idejno smer, naslanjajočo se na nemški marksizem in nemško socialno demokracijo. Tekom let je potem ruska socialna demokracija seveda krenila svoja pota, zlasti po cepitvi stanke v boljševike in menjševike, dočim je ostal Plehanov osamljen.

Značilne so Plehanove besede na socialističnem kongresu v Curihu l. 1893.: „Čas je že, da se napravi konec ruskemu carizmu . . . čim bolj bodo naši nemški prijatelji pobijali carizem, tem bolj smo jim hvaležni. . . In ko bi nemška armada vdrla čez naše meje, bi prišla kot osvoboditeljica.“ Drugačnega mnenja je postal l. 1914. ob izbruhu svetovne vojne, kot da bi bil slutil ponižanje Rusije v bližnji bodočnosti.

Ob izbruhu svetovne vojne se je postavil odločno na stran entente. Po njegovem takratnem nazoru, ki ga je zastopal do smrti, je odvisen demokratičen napredek od zmage entente nad nemškim imperijalizmom. Nemški socialni demokraciji je očital, da nima poguma nastopiti proti svoji vladi, ki je prekršila elementarne zakone moralke in prava; očital je stranki, da je postala od avgusta l. 1914. opora imperijalistične politike nemških junkerjev in buržoazije. Po svojem povratku v domovino je nastopal ostro proti boljševikom.

Končno je še omeniti, da je nastopil Plehanov na mednarodnem socijalističnem kongresu v Kodanju l. 1910. proti češki federalistični obliki strokovnih društev in nastopal za centralizem.

Plehanov je zapustil bogato literarno dedščino. Nekaj njegovih del je izšlo tudi v nemščini in stalno je sodeloval pri nemški reviji „Die neue Zeit“. Od l. 1905. dalje je priobčeval „dnevnik socijalnega demokrata.“ Razen tega je izdajal zbrane spise, v katerih je priobčeval tudi mnogo literarnih kritik.¹

Igo Gruden:

Schopenhauer.

Učil nas je, da svet je le prikazen,
naš trudni sen . . . in da je vse le volja,
ki snuje v nas in v slednji bilki polja,
da klas na jêsen ne ostane prazen.

Pogled njegov bil mrk je, neprijazen
in ni nikdar zaupal v leta bolja,
zato nam duh ves truden svetobolja
pokazal svet je v megli brezobrazen.

A mi smo mislili: „Čemú živimo,
čemú ustvarjamo, v zenit hlepimo,
če vse le prazen, ničev je fantom?“

In preko src, ki ni še strl jih dvom,
iz vere, ki življenja ne odreka,
vzžarela v mrak je misel — nadčloveka.

Pregled.

Politika.

Pravica ali milost? V svoji 28. številki razpravlja „Hrvatska Njiva“ o problemih naše narodne emancipacije. Ko govori o narodni koncentraciji, pravi, da mora biti

njen cilj razširjenje političnih pravic in delo za narodno prosveto v največjem obsegu. Potem je treba, da stvari narodno vojsko in jej da v roke orožje, ki je kaj vredno. Ako se tega pravočasno ne doseže, bo še več takih neljubih iznenadenj, kakor je bila

¹ Viri: Masaryk: Zur russischen Geschichts- u. Religionsphilosophie, II. — E. Škatula: Jiří Valentinovič Plehanov; Akademie I. XXII. št. 9.

izjava dr. Tavčarja v imenu „Jugoslovanske dem. stranke“ in prelata Kalana v imenu „Slovenske ljudske stranke“ dne 10. julija. Ta izjava dokazuje, da izvedena narodna koncentracija ni ustvarila vojske borilcev za jugoslovansko narodno edinstvo, temveč da je združila le berače za svobodo. Potrebujemo borilcev, potrebujemo koncentracijo narodne moči, da z delom in bojem, izvojujemo sebi popolno svobodo. Z delom in bojem, ker boj sam ne zadošča, temveč je treba, da se pripravimo nanj z intenzivnim delom v političnem, kulturnem in gospodarskem pogledu.—

Pripomnimo, da korak obeh dveh največjih slovenskih strank v nobenem pogledu ne odgovarja pravemu razpoloženju slovenskega ljudstva, ki ne pričakuje svoje svobode od milosti, temveč od odločnega boja, ki ga je že začelo.

Socijalizem.

F. V. Krejči: K filozofiji češkega socijalizma. Vsako jesen smo šli na dolgo pot. Dosti nas je romalo tiste dni k Vltavi, pod Hradčane. In vendar nas je bilo še vedno premalo za ona leta, ko sta Masaryk in Drtina še širila duh realizma med akademično mladino, delavstvo, med najširše kroge in smo ju poskušali i mi z juga. Tam v Pragi smo živeli kot polnovredni ljudje, dočim je životaril naš tovariš na Dunaju kot zapuščen proletarec. Vsled tega se javlja tudi ona temeljna razlika v duševnem razpoloženju praškega in dunajskega študenta, razlika med inteligenco, ki je vzrasla v Pragi in ono, ki je vzrasla na Dunaju.

Duševno bogat se je vrnil slovenski študent iz Prage, oplojen z novimi idejami in načrti, kulturno resen, poln zaupanja v lastno silo in uspeh dela. To samozaupanje pa je rodilo emancipacijo od nemškega duha. Nova pota so se odpirala, novi svetovi so se odpirali na zapadu, in vzhodu.

Za nas socijaliste pa ima Praga še poseben pomen, ker ona nam je dala večino naše mlade socijalistične inteligence; nje pot je šla preko realizma v socijalizem.

Ko smo pa prišli v domovino, smo našli tu socijalizem, tuj našemu pojmovanju, v notranjosti nam je zapustil čut okorelosti. Vse to, kar smo tu našli in o čemur so nam pravili, da je socijalizem, je bilo po našem čutu tuje našemu narodu, vsled česar se ni moglo razviti in propevati.

Že pred vojno smo videli in čutili, kako velika razlika je bila med češkim in našim socijalizmom. In spor, ki je prišel in ki je moral priti, ni le spor v besedah in taktiki, ta spor gre mnogo globlje, ker se dotika idej samih in vsega mišljenja. Tu je možno le dvoje, ali zmaga ali propad. Verujemo v zmago svojih idej med širokimi masami, ko pride čas. Zato potrpiamo in iščimo jasnosti in enotnosti v svojih vrstah, da bode naše delo uspešno, ko ga zastavimo ob času.

Ker smo izšli iz češkega realizma in socijalizma, zato ne smemo izgubiti stikov s češkim svetom. Iskati nam je kar najožjih vezi s češkim socijalističnim svetom, zlasti z radikalno-socijalistično smerjo, ki nam je pač najbližja. Zlasti sedaj je silne važnosti, da redno zasledujemo razvoj socijalizma na Češkem, ko stoji ves češki socijalizem pred notranjo revolucijo in se ves preraja. Toliko klenega zrnja je najti ravno sedaj v češki socijalistični literaturi, da je že čas, da izve o tem i naša javnost kaj več, da oplodimo z novimi mislimi i naše gibanje. Vsled tega hočemo sedaj redno informirati o važnejših člankih in razpravah.

Znani češki pisatelj in literarni kritik Krejči, socijalist po prepričanju in delu, je priobčil zgoraj omenjeni članek v prvi številki letošnjega letnika „Akademie“, češke socijalistične revije. V omenjenem članku se bavi z vprašanjem češkega socijalizma, o katerem pravi, da vznikne takrat, ko dobe abstraktne ideje socijalizma svojo konkretno obliko v češkem duhu in njeni naravi, kar pa ne pomeni, da se naj oprostí vezi s svetovnim socijalizmom. Socijalizem pa mu ne pomeni le politične stranke, ampak popoln svetovni nazor s svojim kulturnim idealom in s svojo moraliko.

Čehi so sprejeli marksizem v nemškem

izdelku in razlagi. V socijalistični češki inteligenci ni pravih znanstvenih marksistov in v masah naroda ni fanatikov marksizma.

In kar trdi Krejči o pojmovanju naukov marksizma pri češkem delavcu, to velja pač tudi za slovenskega delavca in zlasti za socijalista-inteligenta:

„Češki delavec je pojmoval nauke marksizma bolj s sreem kot z glavo, veroval bolj v neko pravičnost, ki vlada svet kot v železno logiko razvoja; njegov socijalizem je bil bolj naravni in čustveni kot hladno intelektualni. Za zgodovinski materializem že sploh ni imel smisla. V zgodovini vidi bolj delovanja duha, kot razmer, zvest temeljni duševni tradiciji svojega naroda“.

Tudi mi nismo prišli k socijalizmu racionalistično, intuitivno smo ga začutili v svoji duševni globini in sledili smo mu. Zato nam je tako tuj vsak dogmatizem, zato nam je razum samo korektiv in orodje kritike, ustvarjajoča volja in intuitivni čin pa skoro vse.

M. Rule.

Komunalna politika.

Občina in brezposelnost. Že pred vojno je postajalo vprašanje brezposelnosti tudi pri nas od leta do leta bolj pereče. Brezposelnost je neizogibna posledica privatno kapitalističnega družbenega reda in industrijalizacije vse produkcije, zato se je tudi število „rezervne delavske armade“ množilo od leta do leta. Posebno občutna je pa bila brezposelnost pri sezijških delavcih (predvsem kmetijskih in stavbinskih), ki so se preje v mesecih brezposelnosti (po zimi!) preživljali z domačo industrijo, a danes jim je pa to tovarna že povsem uničila.

Vojna je odtegnila ogromne množice produkciji, ki se je vsled silnega razvoja vojne industrije še pomnožila, zato je rezervna armada čez noč izginila. Tem močnejše se bo pa pojavila zopet po vojni, ko se vrnejo domov vsi oni tisoči delovnih sil, ki so danes pod orožjem, a našli bodo vsled pomanjkanja sirovin zaprte svoje nekdanje delavnice.

Ker brezposelnost ne pomeni samo obupne bede za prizadetega, ampak tudi veliko izgubo na narodnem telesu, saj uničuje tisoče duševno, telesno, uravno in gospodarsko, že davno ni nikjer nobenega dvoma več, da je naloga in dolžnost družbe pomagati brezposelnim in jih preskrbeti. Skrb za brezposelne je ena glavnih nalog socialne politike, čeprav se je ta posebno pri nas še popolnoma zanemarjala. Voditi velikopotezno in uspešno socialno politiko, je pa v prvi vrsti naloga države, le ona ima v rokah vsa zato neobhodno potrebna in dovolj močna zakonodajna, upravna in finančna sredstva. Vsaj pri nas pa za enkrat še ni prav nobenega upanja, da bi dobili v bližnji bodočnosti velikopotezno državno skrbstvo za brezposelne, kakor jo ima n. pr. že nekaj let v obliki državnih posredovalnic za delo in državnega zavarovanja za brezposelne uvedeno Anglija, ki sploh v socialni politiki prednači vsem drugim državam. Dolžnost komunalnih korporacij je tedaj, da za enkrat v svojem območju nadomeste tozadevno velikopotezno državno akcijo in po svojih močeh odpomorejo največji bedi, ki bo nastala neposredno po vojni. Ves doseđani potek državnega skrbstva za brezposelne drugod, nam pa tudi kaže, da so se vse take državne akcije opirale doslej na tozadevna preddela občin in delavskih organizacij, zato je tudi pri nas naloga teh, da s svojo inicijativo in s svojimi preddeli ustvarijo potrebne predpogoje za tozadevno velikopotezno državno akcijo.

Skrbstvo za brezposelne obstoji v glavnem iz dveh delov: prvič iz posredovalnic za delo, drugič iz zavarovalnic za brezposelne. Posredovalnica, ki mora imeti v stalni evidenci ves delavski trg, ima nalogo preskrbeti brezposelnemu čimpreje zopet delo in zaslužek. Ker pa kljub najzornejše urejenim posredovalnicam ostane še vedno velika množica brezposelna, je te preskrbeti z uvedbo zavarovalnic za brezposelne in ta je predvsem nositeljica socialnega skrbstva za brezposelne, če prav sta obe enako važni. Zavarovalnica je dopolnitev posredovalnic in

obe morata temeljiti na najožjem sodelovanju, če hočeta sistematično voditi vse skrbstvo.

Javne posredovalnice za delo so tudi pri nas že ponekod uvedene, čeprav ne izpolnjujejo one naloge, ki bi jo lahko, ker se jim posveča vse premalo pozornosti in skrbi. Največja njih hiba je, da so preredke in se omejujejo na svoje ozko ozemlje, zato navadno tudi nimajo nobenega pregleda čez celoten delavski trg in jim manjka potrebne medsebojnega kontakta na eni strani, na drugi pa kontakta z delavskimi organizacijami in delodajalci. Vseh teh hib pa ne bo pretežno odpraviti, če se občine le nekoliko potrudijo.

Izmed vseh poizkusov komunalnih zavarovalnic za brezposelne, se je pa doslej še najbolje obnesel takozvani „Gentski sistem“, ki se je hitro razširil po vseh zapadnih državah in deloma tudi po Nemčiji. Mesto Gent je v zvezi z nekaterimi sosednimi občinami ustanovilo l. 1900. poseben sklad za podporo brezposelnih, v katerega je prvotno prispevalo po 10.000 frankov letno, pozneje po 20.000 frankov. Iz tega sklada se dovoljujejo prispevki vsem onim delavskim strokovnim organizacijam, ki imajo za svoje člane uvedeno zavarovanje za brezposelnost. Pravico do mestnega prispevka imajo le one organizacije, pri katerih je strogo ločena podpora brezposelnih in stavkajočih. Organizacije morajo voditi predpisane izkaze in knjigovodstvo. Mestni prispevki se plačujejo le onemu delavstvu, ki je brezposelno brez lastne krivde in stanuje vsaj 1 mesec v mestnem ozemlju. Mestna podpora ne sme znašati več kot ona delavske organizacije, največ pa po 1 frank na dan in se plačuje za največ 60 dni v letu. Mestna podpora je torej doklada k podpori delavskih organizacij. Organizacija predloži mesečno upravi sklada izkaze o izplačanih podporah všteti že prispevke mestnega sklada, ki jih sedaj uprava zaklada povrne organizaciji. Da se omogoči tudi neorganiziranemu delavstvu delež na mestnih podporah, je uveden poseben mestni hranilni sklad za neorganizirano delavstvo in

članom tega sklada se dovoljujejo pod gotovimi pogoji enake podpore kakor organiziranem delavstvu.

Čeprav ta sistem nikakor še ne predstavlja ideala, se je vendar delavstvo doslej še skoro povsod izreklo zanj, dokler ne izpolni država svoje tozadevne dolžnosti. Gentski sistem je najenostavnejša oblika komunalnega skrbstva za brezposelne, ki tudi finančno šibkih občin ne obremenjuje preveč. Temelji predvsem na najožjem sodelovanju občine z delavskimi organizacijami in baš to je pripomoglo temu sistemu do uspeha, saj so se drugi poizkusi, ki se ne naslanjajo na delavske organizacije več ali manj izjalovili. Stroške zavarovanja nosi delavstvo samo in občina in ta mora pritegniti predvsem še delodajalce. Organizirana mora biti zavarovalnica strogo nebirokratično in delavstvu je, kot najbolj prizadetemu, zagotoviti v prvi vrsti primeren vpliv.

Kakor smo omenili že zgoraj, bo brezposelnost postala neposredno po vojni še prav posebno pereče vprašanje, zato je dolžnost naših občin, da se začno čim preje baviti s to svojo važno socialno politično nalogo in da pravočasno odpomorejo največji bedi. Inicijativo bi morale dajati seveda predvsem delavstvo samo in njihove organizacije, ki naj bi tudi pravočasno storile potrebne predpriprave. Vojna je pa našo že itak šibko delavsko organizacijo še prav posebno zrahljala, zato bi morale občine, posamezne ali po več vkup, v tem oziru nastopiti eventualno z lastno inicijativo ter ustvariti čim preje skrbno organizirane posredovalnice za delo in zavarovalnice za brezposelnost. Da je tudi od dežele pričakovati primerne podpore, je menda samo ob sebi umevno.

Take občinske posredovalnice in zavarovalnice bi bile tudi najlepša in neobhodno potrebna podlaga za tozadevno velikopotezno državno skrbstvo v naši bodoči Jugoslaviji.

Fran Erjavec.

Kultura.

Jugoslovanske medicinske fakultete. V zadnjem času se snujeta, oziroma sta se

deloma že osnovali dve novi medicinski fakulteti na slovanskem Jugu — ena v Zagrebu in druga v Sofiji. Doslej je moral jugoslovanski medicince študirati v tujini. Slovenci in Hrvatje so posečali nemške fakultete, Srbi iz kraljevine so hodili na Francosko in tudi Bolgari so po večini obiskovali francoske univerze. Lastnega medicinskega instituta ni imel noben imenovanih narodov. — Bolgarija, ki stoji popolnoma pod vplivom Nemčije, se je tudi pri snovanju svoje medicinske fakultete oprla na Nemece in se je iskala znanstvenikov-profesorjev skoro izključno med nemškimi znanstveniki. Novi profesorji še niso imenovani, vendar je verjetno, da bodo tvorili jedro profesorskega zbora sofijske medicinske fakultete Neslovani — Nemci. Sofijska medicinska fakulteta postane nekaka filijalka raznih nemških univerz z vsemi njihovimi dobrimi in slabimi lastnostmi. Domači element je bil doslej pre slab, da bi sam ustvaril znanstveno medicinsko šolo, v bodoče pa mu bo najbrž zelo otežkočeno, da bi se uveljavil, na lastnem zavodu, kajti Nemci bodo smatrali sofijsko medicinsko fakulteto za svoj kulturni inštitut. — Hrvatska vlada je v tem oziru postopala pravičnejše. Iskala je novih profesorjev med Slovani in posebno Jugoslovani, ki imajo že dovolj znanstveno kvalificiranih strokovnjakov na polju medicine. Kolikor se je doslej izvedelo o imenovanjih, kaže, da so imeli Hrvatje srečno roko. Želeti bi bilo, da se tudi za ona mesta, ki doslej še niso zasedena, izberejo resnično dobro kvalificirani kandidati. V hrvatskem dnevnem časopisu in v debatah sabora se je obširno razpravljalo o lastnostih, ki jih morajo imeti novi profesorji. Profesor mora biti znanstvenik, pedagog in tudi dober praktik, v kolikor pridejo v poštev praktični predmeti. Profesor pa mora biti kot šef klinike ali teoretskega instituta tudi dober organizator, mož inicijative. Glavna naloga medicinske fakultete in njenih profesorjev v začetku ne bo toliko v znanstvenem delu kolikor v organizatoričnem urejanju klinik in institutov. Znanstvenik brez organizatoričnega talenta

ne spada na fakulteto, ki si mora šele graditi temelje in si določati pravec za bodoče delovanje. Zgledov, kaj morajo narediti dobri organizatorični talenti z majhnimi sredstvi in iz skromnih začetkov, najdemo pri vseh narodih dovolj. Iz teh vzrokov je pričakovati, da se vlada ne bo ozirala na mnenje nekaterih hrvatskih časopisov, ki so trdili, da je na Hrvatskem dovolj starih praktičnih zdravnikov, ki bi bili sposobni prevzeti mesta kliničnih profesorjev za kirurgijo, ginekologijo, notranjo medicino itd. Tudi med domačimi zdravniki bo treba dobro izbirati in dobro pretehtati, ali ima kandidat v polni meri vse tiste lastnosti, ki jih mora imeti profesor novo osnovane fakultete. V takih stvareh ozkosrčni lokalni patriotizem ni umesten, ker bi se drugače utegnulo dogoditi, da bo imela nemška sofijska fakulteta boljše ljudi kakor zagrebška. Zdi se mi, da je za tako mesto boljši sposoben tujec nego nesposoben domačin. In pri tem niti ni treba iskati znanstvenikov med Nemci, ker jih je med Slovani dovolj. —

Zagrebška medicinska fakulteta ostane najbrž za dolgo časa edina na slovanskem jugu. Sofijska ne pride v poštev, Belgrad pa ne bo mogel tako kmalu preboleti silnih vojnih udarcev. In Slovenci? Ljubljana? Če brez pretirane nacijonalne samozavesti morimo svoj položaj, moramo pač priznati, da zaenkrat še ne moremo misliti na svoj lastni medicinski inštitut. Naša slovenska medicina je še v povojih, borimo se še za najprimitivnejšo terminologijo, slovenski zdravniki doslej še niso mogli izdajati lastnega znanstvenega glasila, kakor ga izdajajo slovenski juristi, da, nismo se povzpeli še tako daleč, da bi premogli svoj poljudni medicinski list za širšo publiko; nekatere naše bolnišnice so res zasnovane na široki podlagi, toda še marsikaj je potreba, preden bodo zares klinične bolnišnice. Naš zdravniški stan ni še diferenciran po strokah, temveč je v splošnem ostal na nivôju praktičnega zdravnika. Res je sicer, da so dani na Slovenskem pogoji za nadaljnji razvoj medicinske znanosti, toda treba bo še veliko

dela in truda in neumornega izpopolnjevanja, preden bo mogoče resno misliti na slovensko medicinsko fakulteto.

Zaenkrat se moramo Slovenci pobrigati za to, da postane zagrebška fakulteta tudi slovenska — ali da točneje preciziram — jugoslovanska. Pri snovanju zagrebške fakultete se je ta zahteva pre malo poudarjala. Hrvatska vlada in povečini tudi hrvatsko časopisje je mislilo pred vsem le na to, da se bodo v Zagrebu vzgajali zdravniki za Hrvatsko in Slavonijo, Dalmacijo, Bosno in Hercegovino in morda še Istro. Le redkokdo je pomislil tudi na to, da mora biti zagrebška fakulteta za vse Jugoslovane. Snovanje medicinske fakultete ni sicer nikakršna politična zadeva, vendar pa morajo tisti, ki fakulteto ustanavljajo, računati tudi s političnimi spremembami in možnostmi. V okvir bodočih sprememb, katere je začrtala majniška deklaracija, spada tudi jugoslovanska medicinska fakulteta. Zato naj hrvatski merodajni krogi zastavijo vse sile, da postane zagrebška medicinska fakulteta resnično jugoslovanska, da lahko sprejme v svoje okrilje vse medicine srbskega, hrvatskega in slovenskega rodu in da se temu primerno že sedaj uredi. Zagrebška fakulteta bo vzgajala zdravnike za večmiljonski jugoslovanski narod, v njej naj se osredotočijo vse znanstvene, pedagoške in organizatorične sile južnih Slovanov.

V svojem prvem medicinskem predavanju dne 12. dec. 1917. je dejal suplent za anatomijo, dr. D. Perović: „Pri odredjanju terminologije valja neprestano imati na umu, da seona ne stvara ni za jedan grad, ni za jednu pokrajino, već valja širokim pogledom obuhvatiti sve zemlje i krajeve, u kojima živi narod našega jezika.“ Ta velevažni princip naj se ne uveljavi samo v terminologiji, marveč naj postane podlaga celemu ustroju zagrebške medicinske fakultete. „Širokim pogledom valja obuhvatiti sve zemlje i krajeve, u kojima živi narod troimenoga jezika.“ Tako naj se nresniči ideja velikega Strossmayerja, ideja popolne jugoslovanske univerze.

Dr. Al. Zalokar.

Javna predavanja. Po večletnem premoru je „Ljudski oder“ v Trstu letos zopet pričel s toli potrebnim delom na kulturnem polju. Če pogledamo na pravkar minulo pomladno sezono, moramo priznati, da se je izvršil lep kos dela, zlasti če pomislimo, da istočasno ni bilo v Trstu niti italijanskih javnih predavanj, ki bi imela kakšen kulturni pomen. Kako si slovensko ljudstvo v Trstu želi javnih predavanj, kaže že nepričakovano dober obisk teh resnih prirediteljev. Poprečno število slušalcev se je sukalo med 200—250, a pri tem niso všteti dijaki, ki so imeli prost vstop, in so se te pravice tudi dosledno v častnem številu posluževali. Najlepše obiskano predavanje je bilo ono pisatelja Ivana Cankarja, znano širšemu občinstvu tudi vsled polemike po časopisju, ki se je razvila z ozirom na predavateljeva izvajanja. Šteli smo tedaj nad 500 slušalcev. — Publiko je vobče po pretežni večini tvorila tržaška inteligenca, delavstvo se predavanj ni udeleževalo v oni meri, kakor bi bilo želeli. Povod pač: sedanje žalostne razmere. Vsa predavanja so se vršila v tržaškem „Delavskem domu“.

Predavalo se je o sledečih predmetih:

7. aprila: Ferdo pl. Kleinmayr: „Vpliv velikih zemljepisnih odkritij na kulturo evropskega ljudstva.“ — 14. aprila: Rudolf Golouh: „Vzgoja značaja.“ — 20. aprila: Ivan Cankar: „Očiščenje in pomlajenje.“ — 27. aprila: dr. Pavel Grošelj: „Lakota; fiziologija prehrane.“ — 3. maja: Alojzija Štebijeja: „Naloge ženstva v demokratični dobi.“ — 12. maja: dr. Alojzij Zalokar: „Človeška kri.“ — 15. maja: dr. Lavo Čermelj: „Materija in atomi.“ — 19. maja: Fran Sešek: „Kruh starih narodov.“ — 25. maja: Abditus: „Bližnje socialne naloge slov. ljudstva.“ — 15. junija: prof. Martin Zgrablić: „O Preradoviću“ (v hrv. jeziku).

Predavanj je bilo deset in teme vobče času primerno izbrane.

Za jesen pripravlja „Ljudski oder“, ki šteje danes nad 200 članov, obsežen program, med drugim hoče prirediti tudi poljudna predavanja v tržaški okolici. Društvo

zasluži pri tem stvojem tihem in neumornem kulturnem delu pač še več podpore in uvaževanja nego ju uživa doslej. Sklepčno moramo izraziti priznanje agilnemu društvenemu predsedniku dr. J. Ferfolji. Za kroniko omenjamo, da sede v odboru delaveci in učitelji.

F. Pl. —

Pedagogika.

„Popotnik.“ Pedagoški in znanstveni list. Letnik XXXVIII — 1917. Uredila šols. ravn. v pok. M. J. Nerat v Mariboru in nadučitelj Pavel Flere v Letušu. Last in založba „Zaveze avstrijskega jugoslovankega učiteljstva.“ Natisnila „Učiteljska tiskarna“ v Ljubljani. — Vojnja je grozila ta časopis zatreti prav v letu, ko je sicer knjižni trg oživel in se je marsikaj spet dvignilo, kar je bilo navidezno že povsem pohojeno in uničeno. Število naročnikov je padlo na 600 in večina števil (dvomesečnik) je izšlo v tekočem letu. Vzlic zaprekam, ki jih je imel, kaže časopis krepko življensko voljo; nele v tem, da je bila redakcija letnika zaključena že v oktobru 1917., temveč tudi v mnogovrstnosti in temeljitosti gradiva, ki ga prinaša. Sicer pa govori dovolj glasno in umevno številka XXXVIII, da je revija mejno potrebna in da ima tudi vse pogoje obstanka.

Sourednik P. Flere ima dva večja članka „O bodoči vzgoji“, ki se nadaljuje še iz l. 1916. in „Analizo šolskih spisovnic“. Prvi sestavek je informativnega značaja in govori o reformnih stremljenjih v šoli, predvsem o enotni šoli, ki se presoja največ s socijalno pedagoškim stališčem. Razen Foersterja navaja posebno še J. Pollacha, ki je v „Kamfu“ 1917 priobčil članek o vzgoji pred in po vojni, in z mislimi, ki jim ni odrekati pravilnosti in veljavnosti. Ni brez zanimivosti, da sta Foerster in Pollach v ostrem nasprotju. F. pravi na pr., da ne smejo talenti povsem iz lastnega družbenega razreda, P. pa, da je naše srednje in visoko šolstvo buržoazno. Socijološka resnica je, da neprestano prehajajo posamezniki iz nižjih družbenih plasti v višje; vprašanje je

le, ali se to godi naravnim, torej upravičnim potom ali umetno. Vse kaže, da se naše šolstvo preceňuje: preveč se oddajajo službe po šolskih usposobljenjih in premalo se upošteva resnična, dejanska sposobnost. In še nekaj je potrebno posebno poudarjati, da je namreč odločilnega pomena v življenju vzgoja značaja, ne pa rezultat šole. Značaj pa dobi svoj osnovni lik v rodbini in sicer v prvih 6. do 8. letih, torej pravzaprav v predšolski dobi. Šola se ne sme potemtakem smatrati kot nekaj samostojnega, temveč mora biti vedno organizirana kakor važen del socijalnega in državnega ustroja. Njeni uspehi so odvisni od rodbinske vzgoje in njeno delo vpliva zopet na rodbino. Naravno, če sta Foerster in Pollach v nečem edina. „Učitelja naj vzgoje možje z dolgoletno socijalno prakso“, pravi prvi, drugi pa, da bo tudi v najboljše organizirani šoli slab učitelj oni, v katerem ni živa veličina bodočih družbenih in državnih nalog. —

Globokih pedagoških misli Foersterja, vzgojevalca, ki hoče preroditi človeka iz njegove notranjosti, podaja S. Dolarjev izvleček iz knjige: „Erziehung und Selbsterziehung“. Nraven svetovni red je oni nepremični tečaj, na katerem sloni vsa možnost prave vzgoje. Človeštvo se mora vrniti nazaj k nevidnim temeljem življenja, človeška družba, ki je bila doslej le problem gospodarske in politične organizacije, mora postati znova npravoverski problem. — Zelo lep je tudi članek sijajnega sloga: J. Ruskin, „O nalogah in vzgoji ženstva“. Prevedel I. Baukart. — Škoda, da se „Popotnik“ bolj ne ozira na vzgojo pri Angležih, ki bi nam bila v marsičem lahko vzor. — Regina Gobec poudarja v sestavku „Moderna vzgoja in učitelj“ vprašanje nadaljne naobrazbe učiteljstva in praktični moment v pouku. Zanimivi so tudi „Slovniški problemi v matematiki“ (dr. L. Čermelj). V kratkem članku poroča I. Baukart, kako poučuje zgodovino na podlagi naših leposlovnih spisov. Dostaviti bi hotel, da se zgodovina v ljudski šoli pravzaprav ne more samostojno obravnavati, vedno le v zvezi z zemljepisom. — Nekoliko

sorodna sta sestavka „Kako se je godilo slovenščini pred 70 leti“ (L. Poberin) in „Stolica slovenskega jezika v Ljubljani“ (J. Pobjoljšar.) Oba govorita o prvih pijo-nirjih naše narodne zavesti, ki so polagoma uveljavili slovenščino v zasebnem in javnem življenju. J. Pobjoljšar je očrtal posebno Metelka in njegov veliki vpliv na rodoljubne slovenske literate predmarčne dobe. Oba se-stavka bosta služila za delo o zgodovini in razvoju našega šolstva. Prav tako tudi „Orbis pictus“ patra Hipolita (dr. Iv. Lah.) Edini članek svoje vrste, to je tak, ki govori o šolstvu v vojni, je Dragotina Hudeta, e. kr. okrož. nadzornika v Užici: Šolstvo v Srbiji pred svetovno vojno in po avstrijsko ogr-ski zasedbi. Razprava je interesantna in se odlikuje posebno z mnogimi statistikami. Srbija je bila še nedavno deželna analfabetov, v zadnjem desetletju je pa vlada veliko storila za povzdigo predvsem ljudskega šol-stva. Tako z ozirom na število šol in obisk, kakor tudi na socialni in materialni položaj učiteljstva so bili v Srbiji na boljšem, kot marsikje v slovenskih pokrajinah. Vojna je seveda povzročila ogromne škode, uničila je šolsko opravo, razrušila stavbe, razgnala mladino in učiteljstvo in le z velikimi na-pori se poskuša zdaj zopet z obnavljanjem. Sličnega članka o slovenskih šolskih raz-merah tekom svetovne krize bralec pogreša v reviji, ki ima tudi drugače razmeroma malo opazovanj iz vojne. Morda pa čaka uredništvo časa, ko bo mogoče obširno smer natančno zbrati — posebno na Goriškem in v begunskih naselbinah — in tudi neovi-rano, prosto poročati o vsem, kar smo pre-živeli.

Dalje priobčuje dr. Jos. Tominšek kri-tičen članek o Breznikovi „Slovenski slovnici za srednje šole“. Natančno sestavljena in zelo zanimiva je tudi razprava V. Pulka: Matematični zemljepis v ljudski šoli. „Analizo šolskih spisovnic“ sem že omenil. Kaže, kako je treba vrniti spisni pouk ljudske šole spet v strugo smotrenosti, ker so nam reformna strémljenja red precej razrila. Razprava ugaja, ker predočuje lep kos praktičnega dela v

šoli. Prav takih sestankov bi bilo želeti še več v „Popotniku“.

Tudi listek, kakor običajno v tej reviji, je bogat. Ideal bi pač bil, da bi se drobnosti še bolj zbirale po slovanskem in romanskem svetu, toda z ozirom na peščico sotrudnikov in na krivdo založništva, ki ni dovolj pomislilo, da z nerednim izdajanjem do skraj-nosti skrči krog sodelovalcev, kakor čitateljev, z mirno vestjo lahko trdimo, da se je časopis vzdržal tudi v kritičnem letu v častni višini. Zasluga je to predvsem sourednika P. Fleréta, zakaj o njegovi neizčrpni delavni sili priča ves letnik. Naj bo njemu, kakor je nam v zadoščenje, da se je letos število naročnikov podvojilo; tako bo prišlo resno in neutrudno, dalekosežno delo polagoma vendarle do potrebne veljave. Založništvo pa se mora odslej — po krizi — zavédati, koliko je od rednega izdajanja odvisna usoda „Popotnika“, naše moderne vzgojevalne re-vije. J. P.

Leposlovje.

Pesnitve.

Fran Albrecht: „Mysteria Dolorosa“, izdala in založila „Omladina“. Tiskala „Zvezna tiskarna“. Kdor je preživel svojo mladost med tujim narodom, pod vplivom tujega jezika in tuje literature, ne pozabi tako kmalu trenutka, ko se mu je razodel v vsej svoji krasoti bajni svet slovenske poezije. Ko sem se pred desetimi leti sez-nanil s slovenskim jezikom in slovensko knjigo, se nisem mogel dovolj načuditi dej-stvu, da živi tukaj številno mali, gospódar-sko in politično vse prej kot mogočno raz-vit, širšemu svetu skoraj neznan narod, ki govori jezik čudovitega bogastva in vigo-roznosti, in razpolaga s čarobnim zakladom pristne, v svojih čustvenih potezah krepke, samonikle poezije. Zlasti za onega, ki je vzrastel pod vplivom latinske literature, ostane tako razodetje silen pojav, vse pojme prekrizajoče iznenadenje. Saj je razvita po-nosnost italijanske literature tako očarujoča, da si je le težko misliti popolnejše, vse smotre poezije predelajočega pesniškega

razmaha. Carducci, Pascoli in Rapisardi, da govorim le o teh, so nam bili veličastni prikazi orjaških pesniških sil, ki — če tudi različnega značaja in stremljenja — skladno izražajo življenje in cilje cele dobe. Spoznanje, da ni bujno ametniško snovanje mogoče le med velikim narodom sijajne klasične preteklosti, je najvišji dokaz njegove nesmrtnosti, njegovih neprestano se pomlajajočih, iz prirodne sile človeške duše se prenavljajočih virov in zakonov. Slovenska umetnost prikazuje pester pesniški svet manj bogate, a zato bolj intenzivne lirike, eksotično najraznovrstnejših motivov; prikazuje novejšo, mlajšo razumevanje duše, trpljenja in stremljenja, pristnejšo pesem srčne toplote, naravnega kolorita, velike, krvaveče notranje sile. — Dvigne te in potolaži; prisili te, da iščeš pot svoje duše, smoter svojih sanj, vzor svojega življenja, cilj spoznanja . . . Prikaže se ti kot cvetoča poljana manj razkošne kontemplativnosti, a krepke, večno mlade moči, prirodnega duha, naravnega ustvarjanja. Zavzamejo te prirodne Murnove pesmi, mojstrski Kettejevi soneti, globoke Aškrcjeve balade in romane. Čudiš se . . . in čutiš in razumeš Cankarjevo „Belo krinzantemo“.

Slovenska pesem je naraven produkt duše in življenja narodovega. Usoda ljudstva je njen vir, ta jej daje značaj in obliko. V tem je njena prednost in njena — nepopolnost. Čustva zaslužjenega naroda, ki je brezuspešno stremel z vsemi svojimi močmi, z vsem svojim bitjem in žitjem po svobodi, ki mu je bila tem dražja, tem bolj zaželjena, čim bolj mu jo je usoda odrekala, so našla svoj izraz v toplem hrepenenju, v sanjavem koprnenju, v intenzivni koncentraciji v se, v svojo bol, v svoje neuresničeno, neuresničljivo hotenje. Ali smoter življenja je v boju in najvišji cilj umetnosti v neizprosno napovedovanju boja, v prerokovanju sil, ki morajo nepremagane porušiti zapreke in triumfirati, časov, ki morajo priti in ustvariti narodom in človeštvu novo prihodnost. Smisel življenja je v borbi, v zavesti, da pride odrešenje po tisočih porazih in tisočih zmagah,

v zavesti, da je že boj sam svoboda in odrešenje! V boju se izpopolni razum, se ojači duša, boj ustvarja kompaktne, jake ljudske celote, iz teh se razvijajo velike, krepke osebnosti. In baš teh potrebujejo v obilni meri vsi narodi, mali v prvi vrsti. Aškere je v tem oziru predhodnik nove slovenske socialne poezije. Pri njem najdemo krepki bojni duh, nezlomljivo voljo. Njegova poezija temelji na slovenski zemlji, ali torišče njegovih idej, je svetovno, opira se na boje človeštva, na njegove najvišje cilje. Aškere je čutil novo zgodovino naroda, njegovo vstajenje v boju. Slovenska pesem mora v dobi ljudskega prebujenja negovati čut moči, neupogljivosti, čut plemenitega, zavednega junaškega življenja množice in posameznika, opevati lepoto žrtvovanja za idejo, za vse vzvišene smotre!

S tem je tudi povedano moje mnenje o Fran Albrechtovi zbirki pesmi „Mysteria dolorosa“. Pomen teh pesmi je tudi v tem, da nas pogumno uvaja v ta novi svet naše poezije. Krepka individualnost, napolnjena zrelih izkušenj in širokega obzorja, govori iz te knjige. Ne ugaja nam samo zaradi krasnih, originalnih motivov, močnih vizij, dovršenih oblik, ugaja nam zlasti zaradi visokega cilja, ki si ga postavlja, vsled zrelega, zdravega, svobodnega duha, ki jih preveva. V tej turbotni zgodovinski dobi ima za nas ta knjiga neprecenljivo vrednost. Molčali smo v dobi, ko se je svet tresel v svojem ogrodju, ko je tekla v potokih naša mlada kri. Trpeli smo in pričakovali. Le malo je bilo v tem času glasov v naši literaturi, ki bi izražali z umetniško silo našo neizmerno bol, pozeptanih in razžaljenih duš. Glas, ki ga govorimo iz te knjige, je glas spoznanja, glas novega časa, novih zarij:

Čas, ki ga ni še, nosi zarje nove
za speče narode; glej, jutro sine
in se vzbude iz neme bolečine
sanj blodnih svojih, ko jih on pozove! . . .

V ta čas veruje pesnik, ki je čutil, kako ljudstvo po dolgem, strašnem molčanju sili

k odrešenju, kako se speče mase dvigajo polagoma k zavesti. V eni pesmi — v najlepši — („Molčali smo“) — imamo izraženo to pesnikovo prepričanje:

Jaz čujem množice: še kot
šepet njih blagovest se preko zemlje nosi.
Jaz vidim ljudstva vzgibana: kako si
razgaljajo škrlat stoletnih ran . . .

Zbirka nam prikazuje pesnikovo razumevanje smotrov in sil sedanjega časa, razvitost njegovega naziranja ter hude duševne boje, pod katerimi je pesnikova umetnost dozorela do najvišjega cilja, se povzpela do najpopolnejše samostojnosti. Pesem „Jaz“ razodene, na žarišču katerih idej je pesnik jačil svojo voljo, da je našel pot do sebe, do svoje moči, do svojega duha:

Dokler boš vase, duh moj, veroval,
željan svobode in višin pijan,
dokler boš sebi sam ukazoval
v ponosno zarjo in visoki dan:
glej, ni me strah s teboj.

Vpliv individualistične filozofije je tu očiten. Z globoko mislijo nam razkrije pesnik trpljenje in boje onih, ki so stopili v življenje polni upanja in volje, polni sveže in mlade moči in ki jim je brezobzirna reelnost pristrigla krila, odvzela nade, da jim zdaj srd in stud, krvaveč ponos, razočarana vera, zaklepa usta v molčeč ukaz:

Ker ti so iskali v življenju krasote,
ki ni jih, v življenju. Iskali so vzor,
iskali tragedij, viharost trenutij,
iskali so silo in blazni upor . . .

Zadostujejo nam te poteznosti, da razumemo bistvo Albrechtove poezije. Zbirka bi zaslužila sicer še posebno oceno zaradi oblike in snovi posameznih pesmi. Toda naj omenimo le dovršene sonete, zlasti one, pisane z globokim čustvom in zanosno zamišljenostjo, v spomin Antonu Medvedu. Tu razodene pesnik svojo močno, izkušeno bol, svojo plemenito vrlino v izražanju čustev. Pesnika vzljubimo zaradi njegove sodobnosti, pristnosti in jakosti. Tu živimo v kraljestvu novih sfer, ki jih zlasti v tej dobi, bolj kot nikoli, čutimo in razumemo.

Če presojamo te pesmi tudi le instink-

tivno, izven navadnih zakonov običajne, in zato marsikdaj stereotipne kritike, razkrijemo v njih po vsej naravnejši poti pravo lepoto, pravi duh.

Slovenski poeziji se kaže novo, višje in širše obzorje. Duša naroda, hlepeča po svodobi, vibrira v silnem pričakovanju. Sedanja velika doba kliče po novem spevu.

Le če nosi umetnik v svojem srečju požar življenja, ki je trpljenje, in boj, ki je zmaga, dvigne ljudstvo k sebi! R. Golouh.

Proza.

Ivan Cankar: Podobe iz sanj. Nova knjižnica 1. Založila in izdala Nova založba v Ljubljani. Tiskala Katoliška tiskarna 165 str.

V velikem trpljenju sibirske kaznilnice je zasnoval „največji duh devetnajstega stoletja“, F. M. Dostojevski, svojo najplemenitejšo, najenostavnejšo in najglobokejšo knjigo „Zapiske iz mrtvega doma“ — knjigo, ki je tako preprosta, občečloveška in polna dobrotnega sočutja ter modrosti kakor biblija. Iz kaznilnice te naše dobe, kamor nas je uklenil in trinoško prikoval skrivnostni Sodnik naših usod, da se operemo tajne krivde nas in naših prednikov, je zajel Ivan Cankar, najboljši in najodkritosrčnejši glasnik slovenske duše, kar je najglobokejšega in najpriprostejšega bolestin vzklilo v nje. Zajel je to veliko muko in jo je krstil v gorečem izreku svoje duše. Tako se je iz svečano-markega molčanja in obupne onemelosti rodila svetla beseda, ne da bi motila in pretvorila tragično razpoloženje dostojanstvenega molka, marveč, da ga dopolni in obrazuje in mu ustvari njegovo pristno, nezlagano lice, ki ga nosimo v podzavesti svojih duš mi vsi skozi vse postaje svojega križanega pota: saj to je misterij umetnikovega dela. — Te „Podobe sanj“, knjiga zastrtilih in zabrisanih besed, dodobnih „plahemu, komaj razumljivemu jecljanju“ — niso podobe dneva in luči, ne podobe bedečega očesa in jasne zavesti. Kdo bi znal danes ustvariti takšne podobe! V mrzli senci živimo, tema je pala na nas. Trenutki so ko najbolj svetlooki med nami ne ve zatrdno,

je-li dan ali noč; če je resnično, kar živi, ali zgolj pusta blodnja vročično razpaljanih fantazij. Vse se je zmedlo pred našimi očmi; dogodki se pehajo in drenjajo, včeraj resnica danes laž, danes poštena pravica je jutri hudodelstvo; razum ne more več slediti tej boleštni zmešnjavi. Čas se je prekrical in drvi naprej kakor zblaznel; izgubil je umirjeno težo svojega leta. Za njim strmimo s svojimi praznimi očmi in ne vemo, kam zore naši dnevi. Ampak vse to je samo videz resničnosti; vse, kar doživljamo danes. Dogodki, senzacije, bitke milijonskih armad, poboji, zločinstva, potresi narodov — vse je samo videz, tisti strašni videz, ki si ga je v veliki razdraženi pijanosti za svoja dejanja neodgovorno človeštvo naprtilo na vest. Resnica je samo ena, trajna je in od vekomaj: kar pa je od danes in jutri, ujeta v čas in razpoloženje, je le videz njen. In pod tem okrutnim videzom sodobnosti se prepletajo kakor tanka nevidna stebelca vezi pravečne istine in kale skrivnostna semena, iz katerih zrastejo orjaška debela, da si stežejo bodoča pokolenja iz njih most, kjer bo bronasto odmeval njih ritmični korak proti večnemu zmislu njih življenja: Delu, bratstvu in svobodi — „življenju, mladosti, ljubezni“, pravi Ivan Cankar. — Da izslede ona nevidna semena v dušah ljudstva in odkrijejo podzemeljska stebelca, ki večno plodovita v sleherni dobi snujejo bodočnosti nasproti in v svojem bistvu določajo smer sedanosti in oblikujejo po neznanih prirodnih zakonih njen pristni zunanji obraz — je veliko poslanstvo prvih svečenicov človeštva, pesnikov in umetnikov njegovih. Zato danes — ko pomeni en dan tisoč dni — mi vsi, ki skušamo govoriti, jecljamo; kdor ne jeclja, laže zavedno ali nezavedno. Ujeti smo v zunanji misterij dogodkov, ki jih spletamo sami in se gubimo v njih, kakor pajek v svoji skrivnostni mreži. Tipljemo in ugibamo. V žarišču tajne žaloigre živimo, ki ji ne vemo konca in še nismo doumeli njenega poslednjega zmisla. V tem žarišču, ki magnetično privlačuje naše duše vsega sodobnega človeštva, pa tli večno jasno in neugasno le eno: Trpljenje.

Samo iz trpljenja se rodi vsa velika lepota, je našel pred mano že marsikdo, ki je pil trpki napoj njegov. Kaj je lepota? se vprašujemo danes, v veliki zmedi in prevratih vse duševnosti, boreči se za nova pojmovanja vrednot in nehoté istovetimo pojem lepote s pojmi dobrote, iskrenosti, odkritosrčnosti, notranjega poguma ter hrabre zvestobe, prostodušnosti in bratoljubja. Vse, česar najbolj pogrešamo v teh izpačenih dneh, abotno resničnih in ogabno zmaterijaliziranih, se zliva v to duhovno pojmovanje lepote. Groza pred zunanjim obličjem časa — to satansko masko — in beg pred njim, je viden znak tega iskanja lepote in neodkritih, neopljuvanih vrednot — globoko etično snovanje, ki pretresa duše vseh boljših, resnično kulturnih ljudstev v boleštnih porodnih krčih. Ból poglablja, ostri in čisti. Saj je naravno, da sledi velikemu trpljenju veliko očiščenje, kakor sledi velikemu umiranju bogata razploditev, silni vznesenosti depresija in potrlost. Nobena energija ne izpade brezplodno. Vse na svetu je izenačenje, trdi Emerson. Niti enega človeka življenje ni nepotrebno. In trpljenje je samo blagoslov, ki ga požegna lepota. Zato sega danes najpreprostejši v svojo dušo globoko, kakor še nikoli dosihmal, in trga z muko in bolešno naslado iz zadnjih, najbolj skritih zakladnic svojega srca ter verno in pobožno prisluškuje njim, ki so najboljše in najgloblje med nami.

Kaj nam pomeni danes „literatura“? „Mlad človek snuje verze, rimo stavi do rime; in vse teče prijetno po ravni strugi, brez težave, kar samo ob sebi, ter je nazadnje čisto podobno pesmi“, pravi Cankar v svojem introitu, tem najneposrednejšem izlivu razbolelega človeškega srca. Kaj je danes futurizem in pasejizem — naturalizem, verizem, satanizem in vsa ta šara, ki jo je zlodi pobral? Ako srečamo danes nestvor takšne baže, pa naj si bo v umetno nagačeni volkodlačji koži ali kakorkoli, se mu izognemo v velikem ovinku. Vemo, da človek ni tisto, kar vidi v njem literat, ki je karikirana senca umetnika. Nočemo šol in gesel, temveč življenja — ne zunanosti, marveč tistega,

kar bije in udarja v nas z gorečim protestom zatrtega in zanikanega individua, tistega, kar nas zbira in spaja, da postanemo ubrani in zlití vase kakor koral vesoljstva. Organi človeške duše so razboleli in reagirajo tako fino, kakor še nikoli. Ker živimo v neprekinjenem trušču in vrišču, stremi težišče duš k večni harmoniji, k sintetičnemu pojmovanju in obrazovanju. Osredotočujemo se. In kdor bi danes v eni obliki, v enem stavku zajel vsa stremljenja in vrvenja dobe in duše, bi bil največji umetnik.

Cankarjeve „Podobe iz sanj“ niso prav nič „literarne“; saj se ti zdi včasí, da niso napisane, da jih ni stavil stavec, tako topel dih še trepeče nad mnogo njegovo besedo. Kot da so pravkar zašepetala usta, ko je zaječalo užaljeno srce. Vročica je slikala to podobo, ono mrzlica; predsmrtna agonija je oblikovala lice tretji, paroksizem vojnih psihoz je bruhal življenja v četrto... To niso črtice, niso novele, niso skice, ne meditacije — podobe so, zabrisane in neretuširane, ki jih je na skrajnem koncu zavestnosti zazrlo napol oko in napol zaslutila duša. Cankarjeva beseda, ki je bila nekoč glasna in šumna, še v svoji boleštni razvnetosti in melkobnih sentimentih blesteča zvonečih protislovij, je postala vsa tišja in skromno preprosta, neskončno ubrana in umirjenodaljna, kot da za sleherno teh besed živi ono, razumu nedosegljivo, vekomaj neizrazno. Spričo žalostnih, otroško-začudenih besed umirajočega človeka „To so pa rože!“ — se odpro Cankarju vse tajne dure, ki skrivnostno spajajo dva svetova in zapoje njegova najpopolnejša slovenščina v svojih najčistejših, kakor prosojnih zvokih. Ta način pisanja je nadvse značilen za Cankarja poslednji čas. Saj so bile njegove fabule vedno sila preproste in enostavne, njegovi motivi — vzlic vsej romantiki — neiskani in neštudirani, razen par drobnih bizarnosti in umetniških kapric mlajše dobe ter vzlic doslednjemu simboliziranju v farsí „Pohujšanje“, njegovi konflikti globoko v duši. V teh „Podobah“ pa že skorajda ni več fabuliranja: vsa snovnost je vtisnjena malone med vrstice, zaplet-

ljaji — komaj naznačeni — tako daljni in epično neizrabljeni, niso, da bi privabili površnega, zunanosti in dogodkov željnega čitatelja. Kdor čuti in misli snovno, ne bo doživel teh „Podob“ — samo finejšemu, obrušenemu, intenzivno zaznavajočemu organu je dano, da zasluí vso neizrekljivo tragično lepoto skrivnostnega „Bebca Martina“, ki je srečal Jezusa Kristusa in so mu bili pri vojaki oskrnili skodelico — ta zame najdovršenejši poem v knjigi, tako svojeroden, da bi ustvaril epični genij Dostojevskega iz njega grandiozno novelo dobrot in zablod brezbrežne ruske duše. Ivan Cankar je napisal drobno slovensko zgodbico, zagonetno-lepo, z najčistejšim liričnim akcentom. —

Nekoč, v davnih minulih časih, ko je bil Ivan Cankar še puntar in razkolnik, skrunilec slovenskega književnega devištva ter je iritiral našo domo in samoljubno gospodo s svojim vse preglasnim in nespodobnim smehom ter kvaril mladino s krivoverskimi nazori in dekoltirano umetnostjo svoje besede, ob kateri se je prečesto upijanjal tudi sam — v tistih časih jih je bilo mnogo, ki so mu kakor brez volje sledili preko njegovih blatnih klancev v zakajene beznice, v nezdravo ozračje razdraženega obupa, žolča in sarkazma, ko je zunaj škropil jesensko mrki dež, pojoč uspavajočo, voljo pijočo pesem razpadanja, bili bolni z bolnikom, polni vzhičenih fantazij obupanega umetnika in prisegajoč na nezmotljivost njegove kruto — očarjujoče besede ter mu verno kadili — o kako so mu kadili! — a ni nedostajalo tudi onih, ki so ga obsojali, zaničevali, križali in izganjali iz svetišča domače literature. Resnično, Ivan Cankar bi bil pomenil tedaj veliko opasnost za slovenski narod, ako bi tvorila narod peščica onih čitateljev, nerazsodnih in nekritičnih — torej brez cene — ki je povzela od svojega učitelja, ne umevajoča ga, sarkastično geslo in cinični izraz. Saj je rekel dr. Prijatelj, da je pala Cankarjeva beseda kakor slana preko našega prebujenja. Kako po očetovsko, kako profesorsko ga je svaril, rotíl, prosil v svojih ocenah dr. Tominšek! Svečenik dr. Lampe,

mali brat velikega pokojnika, pa se je razljutil in razkačil nad njim in odklonil sleherno delo — „liberalnega, svobodomiselnega“ pisatelja: kot delo brezbožnega cinika in nihilista. Vse te prošnje, sodbe in obsodbe so močno pretirane: naroda, ki je, kakor Župančičev mož, „v svojem jedru zdrav“, torej razsoden in kritično presojujoč, ni mogoče zastrupiti. Posameznega človeka da, kakor priča O. Wildejev Dorian Grey, ki se je bil zastrupil z eno samo knjigo, naroda nikoli. V Ivanu Cankarju pa sem našel že tedaj prav toliko nihilizma, v kolikor je bil nihilist naš predvojni slovenski človek: to se pravi: nič nihilizma, pač pa morje grenke, trpke, venomer kljujoče resignacije. Ta resignacija, ki se je javljala pri našem preprostemu človeku v topem fatalizmu in je našo skvarjeno provincijalno inteligenco zastrupljala z najodurnejšo skepso, je naravno morala zaliti dušo umetnika z žolcem in gnjevom in Ivan Cankar je vihtel svoj bič kakor še nihče v našem slovstvu in je venomer v novih podobah razgaljal tragikomično grotesko naših kužnih razmer. On, naš največji satirik, je naš največji optimist. Samo najgloblja, v svojem osrčju ranjena vera in ljubezen more spočeti tako težak, jedek in obupano zloben smeh, kakor zveni iz nekaterih Cankarjevih prejšnjih del. — V teh „Podobah“ ni več smeha. Slovenska tragična predvojna komedija je zaključena. Zaključena za zmirom in na vekomaj. To ljudstvo, ki se je desetletja kljuvalo med seboj, pehalo in kolebalo semintja, iščoč zaman trdnega oporišča in velikega, življenja pritrjujočega zmisla svojega obstoja, je bilo zapleteno nenadoma v ta strašni milijonski ples na življenje in smrt. Šele tedaj je polagoma izpregledalo in videlo, da ne živi svojega življenja, ker ne živi svoje volje. Ob svoji najusodnejši uri

je našlo, da je pahnjeno na prag smrti. In smo si pali v en objem, bratje po srcu in jeziku. Svoje samoključvanje smo naperili v drugo smer: nastala je borba in čin — borba naroda, ki hoče živeti, ljudstva, ki mu je sodobni čas — najtežje breme v njegovi duši — dvignil zavest in vzbudil vse njegove tajno kljujoče sile, ko je izmeril z grozo v hrbtnici breždanjo opasnost, ki mu preti: „— povsodi kamor koli se ozreš, je tekla zibka tebi, meni in vsem, ki so najinega sreča, lica in imena. In pomisli, če je pomisliti mogoče: vse te lepote ne bo več, nama nič več! Vstal boš nekoč iz groba, hodil križem po svetu, izpraševal ljudi: „Povejte, ljudje, pokažite mi kraj, kjer je tekla moja zibka!“ In nikogar ne bo, da bi ti povedal. Še tvojega jezika ne bodo razumeli, nikar tvoje žalosti. Povrnili se boš, kjer si spal, in se ne boš zdramil nikoli več; ker mir bo tam spodaj, nad teboj pa strah in bridkost. . .“ („V Poletnem solncu.“) Še tvojega jezika ne bodo razumeli, narod! Ob tej trdi, najresničnejši misli ni več časa za malenkost in pričkanje ter vse predvojne marnje! Tako smo vrgli v stran vse, kar nas je težilo, betežne in nebogljene, vse kar nas je razdvajalo, nezadovoljne in nevarne, ter se prelili v eno — eno misel svojih troedinih bratskih hrepenenj.

Knjiga Ivana Cankarja, mrkega pesimista, je polna daljnih nad lepše prihodnosti, skritih, upajočih ugibanj v bodočnost. On, cinični nihilist, materijalistični zapadnjak, je napisal „Zaklenjeno kamrico,“ ki diše Dostojevskega etos in njegovo vsesilno vero v človeka. Iz dna te zaklenjene kamrice je dvignil I. Cankar svoje najlepše podobe in ustvaril svojo najpreprostejšo knjigo dobrote, ljubezni in vere — ter uklenil vanjo zbičano in upajočo dušo tega našega ljudstva.

Fran Albrecht.

Toplo priporočamo sledeče knjige:

- Abditus: **Reformacija in socialni boji slovenskih kmetov.** Broš. K 1:50.
 Abditus: **Socialni problemi. Eseji.** Broš. K 4:80, vez. K 6:50.
 Vladimir Knaflič: **Jugoslovansko vprašanje. Politična razmišljanja o priliki balkanske vojne.** Broš. K 2:50.
 Dr. Ivan Prijatelj: **O kulturnem pomenu slovenske reformacije.** Broš. K 1:50.

Naznanjene knjige se dobivajo v knjigarni **L. SCHWENTNER v Ljubljani.**

Pri nakupu različnega oblačilnega blaga se

blagovolite poslužiti veletrgovine

A. E. Skabernè Ljubljana.

Založništvo „Umetniška propaganda“ Ljubljana

Edicije „Umetniške propagande“ I. zbirka 10 razglednic po origin. slov. umetn. K 2.—	Album „Begunci“ z verzij A. Gradnika K 6.—
Gasparijeva serija 6 razgl. „ 1:20	„Slov. Madona“ po orig. Fr. Klemen- čiča, velika stenska slika br. okv. „ 34.—
Smrekarjeva „ 6 „ „ 1:20	z okvirjem „ 60.—
Fr. Tratnik „Begunci“ 6 razgl. „ 1:20	Album 10 umetniških reprodukcij po originalnem slov. umetništvu v
Fr. Tratnik 4 risbe na razgl. „ —80	obliki razglednic „ 2.—

Naročila sprejema „Umet. propaganda“ v Ljubljani, Sodna ulica 5.

Največja slovenska hranilnica!

Mestna hranilnica ljubljanska

Ljubljana, Prešernova ulica št. 3

je imela koncem leta 1916, vlog K 66,800.000.—; hipotečnih in občinskih posojil K 27,600.000; rezervn. zaklada K 2,500.000. Sprejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje najvišje po 4% večje in nestalne vloge pa po dogovoru. — Hranilnica je pupilarno varna in stoji pod kontrolo c. kr. deželne vlade. Za varčenje ima vpeljane lične domače hranilnike. — Posoja na zemljišča in poslopja na Kranjskem proti 5%, izven Kranjske pa proti 5 $\frac{1}{4}$ % obrestim in proti najmanj 1% oziroma $\frac{3}{4}$ % odplačevanju na dolg. — V podpiranje trgovcev in obrtnikov ima ustanovljeno **Kreditno društvo**.

Nogavice, pletenine, perilo in drugo različno v to
stroko spadajoče blago

kupite najceneje v špeciální trgovini

A. E. Skabernè Ljubljana.

♥ Tiskovine vseh vrst ♥

kakor: časopise, knjige, brošure, cenike, lepake, letake, usporede, tabele, račune, kuverte in pisemski papir s firmo, vizitke, naslovnice,

♥ računske zaključke ♥

in vsa v to stroko spadajoča dela izvršuje ukusno in ceno

„Zvezna tiskarna“

: v LJUBLJANI, Stari trg šte. 19. :

V zalogi ima tiskarna tudi vse po najnovejših predpisih izvršene obrazce za slavne občinske urade, aprovizačne odbore, cestne odbore, zadruge, gg. trgovce, odvetnike in notarje, gostilničarje itd.